

forum

- SERIEHJÄLTAR Fyller Japan med turister på gott och ont
- VAR SKA FRAMTIDENS DELIKATESSER odlas?
- TUSEN LÖSNINGAR I stället för ett svart moln av skam

JOBBA LAGOM

Forskaren, författaren och entreprenören Nora Rosendahl vill lära människor i arbetslivet att stanna upp och ta hand om sig själva.

PROFILEN

KARL VILHJÁLMSO

Hitta balansen

14 Arbetslivsforskaren och entreprenören Nora Rosendahl säger att man ska jobba fullt ut då man jobbar och vila fullt ut då man vilar. Tiden då man egentligen är ledig men ändå kollar mejl och funderar på projekt är varken produktiv eller återhämtande.

ODLING

Klimattåligare kaffe, kakao vindruvor och avokado utvecklas

28 "Det är radgrödor som vete och majs som föder oss. Men mycket av det som gör livet värt att leva kommer från träd. Tänk om vi hade en värld utan choklad, kaffe eller vin", sade professor Pat Brown vid University of California i Davis. Varmare temperaturer och stigande havsnivåer ställer till det för odlingen av flera av våra ätrådiga matvaror och drycker.

ADOBESTOCK

PERSONER

Johan Grön är ny direktör för affärsområdet biogas vid Gasum. Han har tidigare jobbat för Outotec, senast som ansvarig för affärsområdet energi och miljö. »4

MEDIER

Vid årsskiftet blir Affärsmagasinet Forum en del av KSF Media och Hufvudstadsbladet. "Jag ser för min del det här som en fin möjlighet att stärka den ekonomiska bevakningen och näringslivsbevakningen på svenska i Finland. Gemensamt när vi ut till fler med vår journalistik än vad en ensam aktör skulle göra", säger Forums chefredaktör Heidi Furu. »5

ARBETSLIV

Så mycket av vår potential sitter och samlar damm för att beslutsfattare och medarbetare inte känner sig motiverade. De flesta människor vill känna att de kan påverka sina beslut. »27

BOKBITEN

Det är sällan jag så totalt slukas av en bok att jag känner mig ge mig själv till den, bli en del av den, upplösas i den. »32

TEKNIK, EKONOMI & AFFÄRER

Vad lärde sig EU av finanskrisen 2009?

8 EU är i dag världens största exportörer, och det är inte positivt då världen utanför krisar. Enligt analytiker Grégory Claeys måste EU-länderna lära sig att stärka den inre marknaden, för att stå bättre rustade än unionen var inför krisen 2009.

Hon ska utveckla ECB:s krisberedskap

10 Europeiska Centralbankens nya chef Christine Lagarde har som utmaning att säkra centralbankens oberoende gentemot de enskilda ländernas regeringar.

Internetmem som politiska pamfletter

20 Forum utreder hur mem skapas och sprids, samt vilka följder det har då internetskämtan blir politikens budbärare.

Negativ produktivitet i industriländerna

22 I både Finland och Sverige ligger ökningstakten under nollstrecket, enligt en rapport sammanställd av svenska ekonomer. Även USA, Storbritannien, Frankrike, Schweiz och Nederländerna uppvisar en negativ produktivitet.

Seriehjältar får turister att flockas i Japan

24 En alldaglig järnvägsövergång och en högsta-dieskola i en förort har blivit vallfärdsplatser för turister som lockas till Japan av manga och anime.

KOLUMNER

3 LEDARE: HEIDI FURU

6 PRIVAT EKONOMI: NICHOLAS ANDERSON

11 TILLBAKA TILL SAMTIDEN: KAJ ARNÖ

19 PLATTFORMSEKONOMI: MARIANA MAZZUCATO

31 FORSKNING: KAI NORDLUND

34 KONJUNKTUR: MARINA NYGÅRD

35 SISTA ORDET: ELLI FLÉN

Heidi Furu
är t.f. chefredaktör för Forum

Neurala gränssnitt används redan i dag inom medicinen, och inom 20 år kan de användas allmänt även inom spel och välmående

Vem får styra dina tankar?

LEDARE

Tänk dig att kunna skriva ett mejl utan behöva knacka på ett tangentbord, i stället räcker det att med tankekraft skriva och sända mejlet. Eller att inför en tennismatch klä på dig en tröja som hjälper dig att serva på bästa sätt.

Vi är inte där ännu, men neurala gränssnitt öppnar upp ett oändligt antal möjligheter. Många av dem ligger inte ens så vansinnigt långt in i framtiden.

Låter man sig inspireras av science fiction är sinnebilderna för neurala gränssnitt antagligen hjärnimplantat som används för att styra människor. Men definitionen är bredare än så, det handlar om elektroniska enheter som interagerar med människans nervsystem och som finns antingen inuti eller utanpå kroppen. Enheterna kopplas till hjärnan eller nerverna och registrerar eller stimulerar aktivitet. Storbritanniens nationella vetenskapsakademi Royal Society har nyligen sammanställt den läsvärda rapporten *I Human – Blurring lines between mind and machine* (hittas på: <https://bit.ly/2qNbv57>) som ger en överblick över vad som redan i dag är möjligt, vad som är på kommande och vilka risker och möjligheter det finns med neurala gränssnitt.

I dagens läge används neurala gränssnitt främst inom medicinen, för patienter som har en sjukdom som inte kan behandlas med farmaceutiska medel. Omkring 400 000 personer i världen som är döva eller har gravt nedsatt hörsel kan uppfatta ljud med hjälp av ett cochleaimplantat som stimulerar hörselnerven elektriskt. Tusentals människor med Parkinsons sjukdom behandlas med djup hjärnstimulering. Personer som efter en stroke tappat förmågan att kommunicera har med hjälp av neurala hjälpmedel kunnat uttrycka ord baserat enbart på hjärnsignaler. Det är inte bara inom medicinen som neurala gränssnitt används. Inom spelindustrin testas headset som

gör att spelaren med tankekraft kan styra en karaktär på skärmen.

Enligt Royal Societys sammanställning kan vi fram till 2040 vänta oss att neurala gränssnitt förutom inom medicin används allmänt även inom spelvärlden, välmående och fitness. Vi kanske använder mentala datormöss som låter oss styra datorn utan att vi behöver använda händerna. Har du svårt att somna får du kanske hjälp av ett implantat som påverkar din hjärna så att du har lättare att somna. På sikt finns det stora förhoppningar om att med neurala gränssnitt kunna behandla personer med stroke, epilepsi, förlamning och depression.

Där det finns stora potentialer finns det även stora risker. Om vi utvecklar apparater som kan registrera och stimulera våra tankar är det förstås av största vikt att vi kan kontrollera vem som får styra våra tankar. Det behövs en diskussion om etiken, det behövs lagstiftning. Rapporten från Royal Society påminner om att teknikjättar som Facebook och Googles moderbolag Alphabet investerar stort i forskningen kring neurala nätverk och efterlyser internationella ramverk som styr riktningen på utvecklingen, i stället för att Big Tech, alltså Google, Amazon, Facebook, Apple och Microsoft gör det.

Oppfinnar-Jocke sätter på sig tänkarmössan då han har brist på idéer. I stället för ett kråkbombo kommer vi kanske att ha en tänkarmössa med elektroder som hjälper oss att höja koncentrationen och ha lättare att fokusera på uppgiften. I väntan på den neurala tänkarmössan är det bra om vi nu använder vår befintliga tankekapacitet till att fundera på vilka möjligheter och hot de neurala gränssnitten för med sig. Hur kan vi säkra integritet, jämställdhet och mänskliga rättigheter, så att vi inte hamnar i en situation där vi övervakas av någon som har möjlighet att styra vårt beteende på ett oändligt mycket djupare sätt än Facebooks algoritmer gör idag. ■

forum

www.forummag.fi
feedback@forummag.fi

Affärsmagasinet Forum

Utkommer med tio nummer per år

Webbplats: www.forummag.fi

Adress: Medelhavsgatan 14 A,
00220 Helsingfors

Telefon: 010 322 5250

(8,35 c/samtal + 16,69 c/minut, inkl. moms 24 %)

FO-nummer: 0522793-3

Prenumerationer: 010 322 5250 eller

www.forummag.fi/prenumerera

Helårsprenumeration inom Norden: 96 euro

Adressändringar: Föreningsmedlemmar:
kontakta ditt kansli.

Övriga: mikael.lonnqvist@forummag.fi

Redaktion:

Heidi Furu, t.f. chefredaktör och

ansvarig utgivare,

010 322 5252, heidi.furu@forummag.fi

Allmän e-post: redaktionen@forummag.fi

Layout: Magnus Lindström

Fasta medarbetare:

Leif Bergström (USA)

Henric Borgström (Norden)

Johan Svenlin (vetenskap)

Nicholas Anderson (kolumnist, Privat ekonomi)

Kaj Arnö (kolumnist, samhälle)

Annonser:

Vd Mikael Lönnqvist: 010 322 5251

Delägare:

DIFF – Ingenjörerna i Finland rf

Ekonomföreningen Merkur rf

Ekonomföreningen Niord rf

Ekonomiekandidatföreningen rf

Tekniska Föreningen i Finland rf (TFiF)

Baraviföreningen rf

Föreningen Konstsamfundet rf

Utgivare:

Förlags Ab Forum för ekonomi och teknik

Verkställande direktör:

Mikael Lönnqvist: 010 322 5251,

mikael.lonnqvist@forummag.fi

Nettoppplaga: 10 665 exemplar (jan–dec 2016)

Lösnummerpris: 8,90 euro

Tryckeri: Grano, Vasa

ISSN 0533 070X

Affärsmagasinet Forum

är tryckt på

MultiArt Gloss 130g/m² och

LumiForte 80g/m²

Tror biogas fortsätter växa kraftigt även i Norden

Johan Grön är ny direktör för affärsområdet biogas på gasbolaget Gasum. Han har tidigare jobbat för Outotec, senast som ansvarig för affärsområdet energi- och miljöteknologi.

I vilken takt kommer distributionsnätet för fordonsgas att utvecklas i Finland?

Efterfrågan växer kraftigt i Finland med ungefär 450 registrerade gasbilar månatligen och 10 000 sålda gasbilar uppnås nu i november. Dessutom växer antalet dragare för tung landsvägstransport också i snabb takt. Gasums styrka är att vi förser våra kunder med både flytande naturgas och biogas i kombination med ett nätverk av tankstationer.

Nu har vi 18 egna biogasanläggningar i vårt nordiska nätverk. Dessutom har vi förbundit oss att ta i bruk ytterligare 35 tankstationer i Finland och nu närmar vi oss halvvägs på den färden till början av 2020-talet. Distributionsnätet sträcker sig i dagsläget till Uleåborg i norr och förstärks månatligen både i Finland och Sverige. Lyckligtvis är det också många andra aktörer som bidrar till att utvidga nätverket av tankstationer. Vi driver alla hårt på för att få nätverket utbyggt och använder oss av olika verktyg för att kunna göra användningen av biogas attraktiv. Ett exempel är Gasums nuvarande kampanj som gör det väldigt förmånligt att tanka biogas under det första året vid inköp av gasdriven personbil.

Era kunder kan välja mellan att tanka naturgas och biogas, men då man tankar bilen är produkten exakt den samma, den enda skillnaden är priset man betalar. Varför?

Oberoende om man tankar naturgas eller biogas är det metanmolekyler som kommer ut ur munstycket, men det viktigaste nu är att få en snabb tillväxt av användningen av fordonsgas för lätt och tung trafiken. Här kan man dra paralleller till utvecklingen av den svenska marknaden där biogasens andel inledningsvis var 30 procent och i dagsläget är 90 procent av försäljningen till gasfordon. I Finland väljer ungefär 50 procent av våra kunder biogas när bilen tankas och andelen ökar stadigt. Kostnadsstrukturen för naturgas

JOHAN GRÖN

sen och biogasen är väldigt olika, vilket har en direkt inverkan på prissättningen. Här kan man dra paralleller till prissättningen inom elmarknaden.

Skulle det vara ett självändamål för er att sälja ren biogas?

Det är möjligt i dagsläget att tanka 100 procent ren biogas. Gasum som företag sitter på en komplett gasportfölj, där vi ser att naturgasen spelar en viktig roll då vi bygger upp efterfrågan på gas som drivmedel för fordonstrafik. Kombinationen av naturgas och biogas är en naturlig övergång mot den fullständigt fossilfria biogasen som energikälla, vilket radikalt förminskar växthusgasutsläppen med åtminstone 85 procent jämfört med fossila drivmedel.

När kommer biogas att ha samma pris som naturgas?

Produktionen av biogas är ju dyrare än produktionen av naturgas, och det gör att biogasen har högre pris. Marknaden för biogas är fortfarande under utveckling och priset på biogas är en del i en ekvation där vi även beaktar råvaran och de näringsämnen som tas tillvara i processen. I vissa fall köper vi in råvaran till våra biogasanläggningar, i andra fall får vi betalt för att ta emot råvaran. I dagsläget betalar ingen för den kväve och fosfor – i form av biogödsel – som kommer från biogasanläggningarna, utan förväntningen är att priset är noll eller att vi betalar för att transportera materialet till användaren. Med

tanke på den cirkulära ekonomin och koldioxidutsläppen har det ändå en stor betydelse att näringsämnena förs tillbaka till åkrarna. Affärsmodellen är ännu under utveckling, och man kan tänka sig att om kunden betalar för näringsämnena så öppnas möjligheter att justera priset på biogasen. En normalstor biogasanläggning producerar cirka 10 000 ton var av fosfor och kväve på årsbasis. Och man jämför med den fossila typen av kväve och fosfor kunde kvävet och fosfor vardera ha ett värde på 10-20 miljoner euro per år. Detta öppnar intressanta framtida möjligheter.

Av vad tillverkas biogasen i Finland i dagens läge?

Biogasen produceras lokalt med en begränsad insamlingsradie kring anläggningen beroende på typ av råvara. Gödsel, spannmålsrester och andra restprodukter används från jordbruket. I områden med livsmedelsproduktion används främst organiska rester från produktionen, och i städer gör man biogas av hushållens organiska avfall tillsammans med till exempel slam från vattenreningsverk.

Hur stor ska produktionen vara för att det ska löna sig för en enskild jordbrukare att starta en biogasanläggning?

Ett relativt stort jordbruk kan producera den biogas på omkring 2 gigawattimmar per år som förbrukas i egna traktorer, maskiner och för elproduktion. I lite större skala samarbetar vi med Valio och Arla som gör kraftansträngningar för att minska koldioxidutsläppen från mjölkproduktionen och -insamlingen. Här används gödseln från mjölkgårdarna till biogasproduktionen, och biogasen används som bränsle i insamlingsbilarna. För tillfället kräver förvätskningen av biogasen större enheter på åtminstone 50 gigawattimmar per år för att få ekonomin att gå ihop, men en framtida "kritisk massa" på 50 000 gasbilar öppnar helt andra möjligheter för småskalig biogasproduktion i samband med jordbruket.

Måste det vara ett statsägt bolag som säljer gas?

Nej! Det finns många kommuner och privata aktörer med egen biogasproduktion och gasförsäljning, som exempel kan nämnas Stormossen Ab och Jeppo Biogas Ab. ■

Forum blir en del av KSF Media

Vid årsskiftet blir Affärsmagasinet Forum en del av KSF Media och Hufvudstadsbladet. Forum fortsätter utkomma som en självständig tidning, och HBL förstärker sin ekonomibevakning.

× Meningen är att Forums redaktion från årsskiftet utgör en del av HBL:s redaktion för ekonominyheter samtidigt som tidningen också fortsätter med en egen organisation. Det betyder att HBL får en möjlighet att noggrannare än nu följa med skeenden och trender inom ekonomi och näringsliv.

”Vi har i våra läsarundersökningar sett att våra läsare gärna vill ha mera ekonominyheter på svenska. Det här är ett sätt att svara på de önskemålen”, säger HBL:s chefredaktör Susanna Landor. Ambitionen är att öka det ekonomiska innehållet både i HBL:s och Forums digitala kanaler. HBL strävar efter en ökning även i den tryckta tidningen.

”Jag ser för min del det här som en fin möjlighet att stärka den ekonomiska bevakningen och näringslivsbevakningen på svenska i Finland. Gemensamt når vi ut till fler med vår journalistik än vad en ensam aktör skulle göra”, säger Forums chefredaktör Heidi Furu.

Rekryterar journalist. Forum gjorde i våras en läsarundersökning som visade att läsarna är nöjda med tidningens innehåll. Forum vill därför behålla sin identitet och fortsätta att producera innehåll för den primära målgruppen, ingenjörer, diplomingenjörer och ekonomer, understryker Furu.

Hon tror att det kan innebära utmaningar att kombinera ett dagligt nyhetsjobb med produktionen av tidskriften till en början.

”Men vi har ett bra team som kan göra jobbet och vi inleder nu rekryteringen av ytterligare en journalist.”

KSF Media tar över Konstsamfundets majoritetsandel av aktierna i Affärsmagasinet Forum.

De resterande aktierna ägs av föreningarna DIFF – Ingenjörerna i Finland, Tekniska föreningen i Finland TFIF, ekonomföreningen Niord, ekonomföreningen Merkur, Ekonomiekandidatföreningen och Baraviföreningen.

Affärsmagasinet Forum utkommer i dagsläget med tio nummer per år. Upplagan ligger kring 11 000. Heidi Furu fortsätter som chefredaktör för tidningen och redaktionen flyttar in i HBL:s lokaler i centrala Helsingfors. ■

Vill du göra modig och inspirerande journalistik?

Forums redaktion söker dig som:

- Har erfarenhet av journalistik och är intresserad av ekonomi, teknik och näringsliv.
- Gillar att skriva allt från kortare nyhetstexter till reportage och personporträtt.
- Kan popularisera och skriva intressant om forskningsresultat och fenomen.
- Är redo att redigera andras texter och

läsa korrektur.

- Har kunskap om multimedial nyhetsförmedling och sociala medier.

Vi erbjuder:

- Ett omväxlande och meningsfullt jobb i en tuff bransch.
- En chans att påverka framtiden. På svenska i Finland.
- Erfarna och kunniga kolleger.
- Ett centralt läge i kärnan av Helsingfors.

Om du har frågor, ring eller mejla:

Forums chefredaktör Heidi Furu, heidi.furu@forummag.fi, +358 50 5621 261

Vi ser fram emot din ansökan senast den 26 november 2019. Söker gör du genom HBL:s hemsida www.hbl.fi under rubriken Jobba hos oss.

Affärsmagasinet Forum är Finlands enda svenskspråkiga affärstidskrift. Majoritetsägare är Konstsamfundet och från årsskiftet jobbar tidningen i samarbete med HBL. Forum har en upplaga på 11 000 och når varje månad 27 000 läsare, i huvudsak ekonomer, ingenjörer och diplomingenjörer. Tidskriften utkommer med 10 nummer/år.

Hufvudstadsbladet är en del av KSF Media, det ledande svenskspråkiga medieföretaget i Finland. I fjol hade företaget en omsättning på 19 miljoner euro och sysselsatte drygt 120 personer. KSF Media ägs av Konstsamfundet.

HBL

forum

Nicholas Anderson är oberoende rådgivare och konsult inom finans, infrastruktur och klimatförändring.

Jobba är bra, för ung och gammal

PRIVAT EKONOMI

Arbete är en av de bästa investeringarna i ditt liv, liksom utbildning och familj.

Det kan inte ifrågasättas att unga människor måste hitta ett jobb så snart det är möjligt eller praktiskt; i dagens samhälle kan du inte leva utan ett jobb – du måste betala dina räkningar. De flesta unga skulle hålla med om att dessa första jobb är viktiga, och rentav spännande. De är början till något intressant, och det är en bra början. Attityder förändras med åldern, och äldre arbetsverksamma söker mera tillfredsställande erfarenheter, även om det fortfarande också handlar om att betala räkningar. Dessa rikare erfarenheter har vanligen anknytning till arbetsplatsen, men också till familjen, till vänner och hobbyer. Vem vill väl uppleva att bli utbränd? Vem vill dö på jobbet bara för pengar eller ställning? Att ha kunskap, god utbildning, vara frisk och medveten om omvärlden hjälper som regel människor att göra de rätta valen.

Att få betalt för arbete och betala sina räkningar betyder att välfärdstjänsterna kan finansieras. Dessa bastjänster är sådana som behövs för ett bättre liv, och de förklarar explicit varför ett litet land som Finland med vidsträckt skogsområden och en liten befolkning klarar sig bra på dessa konkurrerade globala marknader.

Fler behöver jobba. Men nu är ett av de största problemen i Finland att det inte finns tillräckligt med folk som jobbar. Många bor på fel ort, eller har inte rätt utbildning för att kunna ta emot ett nytt jobb, när de förlorat sitt senaste jobb till följd av ny teknik. Vi har också allt flera pensionärer.

Alltför många har varit arbetslösa alltför länge. De har gett upp hoppet att få jobb, eftersom de inte kan hitta någon som är villig att anställa dem. Handlar det om ålder eller kvalifikationer, eller är det så att äldre personer kostar för mycket jämfört med de yngre? Och antagligen finns det tusentals människor som upplever sitt arbete deprimerande eller helt enkelt för tungt, och blir sjuka eller utbrända.

Vi behöver få mer folk på jobb, för det finns två direkta fördelar för landet varje gång en person inträder eller återinträder på arbetsmarknaden:

Skatteintäkterna kommer att öka.

Denna person har goda utsikter att känna sig lyckligare bara för att han eller hon har ett jobb. Det innebär att färre deprimerade personer sitter hemma – och gör mindre än de skulle vara kapabla till.

Valde kontor framom strand och golf. De flesta av oss skulle utan att tveka hålla med om att en arbetsinsats på kontoret,

i fabriken eller på vägen är enda sättet vi kan säkra ett fungerande och hållbart samhälle. Skatterna som betalas av jobbande människor och verksamma företag finansierar utbildning, hälsovård, äldreomsorg och trygghet. Utan dessa bastjänster skulle Finland inte kunna hänga med i spelet på den globala arenan.

I över 44 år har jag haft flera verkligt intressanta jobb i sex olika länder. Inte alla jobb har varit spännande – många av cheferna var förfärliga, och en del kollegor var otrevliga.

Jag gick i pension för sex år sedan som 65-åring och beslöt att det var meningslöst att använda all min tid till att spela golf, sitta på en beach i Portugal, syssla i trädgården eller ta hand om barnbarnen. Jag kom till att det skulle vara intressant att jobba utan en chef eller medhjälpare och började investera i små företag för att hjälpa dem att växa och utvecklas. Jag beslöt också att bli styrelsemedlem vid en skola, och att lära mig mandarinkinesiska genom att göra timtals med läxor hemma varje dag, vilket jag gjort de senaste sex åren. Jag valde också att bli frilansjournalist, och har sedermera beviljats officiell pressackreditering.

Det är toppen att varken ha någon chef eller någon som jobbar för mig. Min långa arbetserfarenhet av att hantera olika utmaningar och tusentals människor betyder att kundkontakter och uppdrag som rådgivare är ett verkligt nöje numera – ingen tvingar mig att göra någonting och jag lyfter samtidigt pension. Jag behöver inte arbeta för pengar, men det är trevligt med extrainkomster, samtidigt som jag har ett aktivt socialt liv med ett brett spektrum olika människor.

Skattesänkning för pensionärer efterlyses. Men det som verkligen retar mig är det faktum att jag betalar högre skatteprocent än tidigare, trots att min pension är mycket lägre än min senaste lön. Regeringen borde överväga en stor procentuell skattesänkning för pensionärer, för detta skulle generera nya skatteinkomster från ett ständigt ökande antal arbetsaktiva pensionärer.

Tro mig, det är stor skillnad på att sitta hemma och titta på fåniga tv-program och att utföra intressant och krävande arbete på ett kontor. Att jobba betyder att du måste gå någonstans, kommunicera med andra och ha ett verkligt, socialt liv.

Jag är villig att slå vad om att det finns tusentals fullt kompetenta pensionärer som skulle älska att jobba och få lite extrainkomster, och att detta skulle bromsa försvagande sjukdomar som sammanhänger med ensamhet och depression, och samtidigt medföra betydande inbesparingar i skattebetalarnas hälsovårdsutgifter. ■

UTVECKLA DIN KOMPETENS - ANSÖK TILL HANKEN EMBA

Det två-åriga trippelackrediterade Hanken Executive MBA deltidsprogrammet stöder dig till att bli en bättre strategisk ledare och beslutsfattare. Utveckla din förmåga att identifiera strategiska frågor, att leda förändring, hantera utmaningar och uppnå mätbara resultat.

“Hanken EMBA ger en värdefull överblick av management i företag. I programmet ingår alla de viktigaste delområdena som behövs för att bli en framgångsrik ledare. Tack vare insikterna från Hankens EMBA program, känner jag mig väl förberedd för nästa steg i min karriär.”

Aki Temmes
Senior Vice President
UPM Timber, UPM Ltd

DET ENGELSKSPRÅKIGA
PROGRAMMET BÖRJAR I MARS 2020
[HSSEEXED.COM/MBA](https://hsseexed.com/mba)

Lärdomar från finanskrisen 2009

Det är tio år sedan finanskrisen som skakade om världen. Vad hände, varför, hur reagerade EU och vilka spår finns det kvar av krisen i dag? Och framför allt: vad kan EU göra annorlunda vid nästa kris?

KRISTINA WALLIN TEXT

× Det är 2009 och USA:s finansiella kris har spridit sig. Men i EU har den utvecklats till att bli en djup, ekonomisk kris. Med euron som ung valuta och flera EU-länder med stora statsskulder ser situationen mörk ut för kontinenten. Trots att de flesta länder till slut kom ur krisen helskinnade kan det pågående handelskriget mellan USA och Kina bli ett svårt slag för EU igen.

Det som från början såg ut att vara en amerikansk bubbla, där alltför många fått låna alltför mycket i USA och det hela satte igång en enorm bankkris, skulle visa sig bli den svåraste ekonomiska krisen för Europa sedan 1930-talet. Och medan USA relativt snabbt kom ur det hela, skulle det ta ända till 2014 innan EU-länderna kunde se någon ljusning.

Att det blev så hade flera orsaker, men rötterna låg i att flera länder inom euroområdet hade stora statsskulder. Medan främst Grekland, men även Italien och Portugal, så räntekostnaderna på statsskulderna skjuta i höjden, tvingades Spanien och Irland låna stora summor för att hindra de inhemska bankerna att gå i konkurs, medan Cyperns hela banksystem riskerade att ramla ihop som ett korthus.

PROBLEMATISKT EXPORTBEROENDE.

Handelskriget mellan USA och Kina kommer att leda till att exporten sjunker, och det drabbar EU-länderna hårt. Länderna inom EU måste lära sig att stärka den inre marknaden för att undvika att en svår situation uppstår igen, säger Grégory Claeys, som är analytiker på Bruegel.

”Ingen hade förväntat sig att en kris som i första hand rörde Wall Street skulle utveckla sig till en så djup, ekonomisk kris inom hela EU. Problemet var strukturellt, eftersom det fanns stor obalans inom euro-området”, konstaterar Grégory Claeys, som är analytiker på en av Europas med prestigefyllda institutioner, Bruegel.

7 miljoner jobb försvann. Det fanns ingen krisberedskap alls och de flesta länderna stod ganska handfallna. EU-kommissionen beslöt nästan i panik att försöka stoppa krisen genom att tvinga länderna att dra åt svängremmen. Något som experterna i dag anser blev

den främsta orsaken till den enorma effekt krisen skulle ha på alla EU-länder.

”Kommissionens reaktion 2009 gjorde krisen värre än den hade behövt bli. Även om kommissionen ändrade sig året efter och gav länderna möjlighet till en viss ekonomisk stimulans, var skadan redan gjord”, förklarar Grégory Claeys.

Investeringarna gick ner med i genomsnitt 20 procent, med vissa länder som fick toppar på 40 procent. Närmare sju miljoner jobb försvann mellan 2008 och 2013. Antalet människor som hamnade under existensminimum, trots att de hade ett jobb, ökade med över två miljoner.

Draghi räddade eurozonen. I det här läget började finansmarknaderna att tvivla på att euron skulle klara krisen. Den europeiska centralbanken var så ny att den aldrig behövt konfrontera sig med kriser av sådana här dimensioner, och ingen visste riktigt vilka befogenheter den egentligen hade. Och hur långt var den beredd att gå för att rädda den nya valutan?

”När Mario Draghi som relativt ny chef gjorde sitt uttalande om att banken var beredd att göra det som behövdes för att säkra euron, tog han udden av krisen. Det är inte överdrivet att säga att han räddade eurozonen”, hävdar Claeys.

Nytt hot mot euron. Det var år 2012 och EU-länderna trodde att de kunde se ljuset i slutet av tunneln. Fast då kom Greklands krisen och hotade euron igen. Det fanns en utbredd åsikt om att det inte gick att använda sig av en så kallad default, alltså att landet inte längre betalar tillbaka sina skulder, för

OBALANS. Problemet med den stora obalansen i euroområdet ledde till att krisen som började på Wall Street orsakade en djup ekonomisk kris i EU.

länder med euro. Det var inte många som var beredda att sätta pengar på att euron skulle finnas kvar i framtiden.

Räntorna för obligationerna sköt inte i höjden bara i Grekland, där de hamnade på 30 procent, utan även i Irland och Portugal, där de steg till närmare 15 procent. De tre länderna fick tillsammans med Cypern och Spanien, som inte längre hade tillgång till den internationella lånemarknaden, speciella lån från EU.

Italien hade redan haft sin finansiella kris, med räntorna på obligationerna som skjutit i höjden till oroväckande nivåer, vilket tvingat regeringen med Berlusconi i spetsen att avgå. Landets ekonomiska framtid såg även den ganska osäker ut.

Tysklands finansminister ville få bort Grekland från euron, men stötte på motstånd från Frankrike och Italien. Till slut bestämdes det att 70 procent av skulderna mot privatpersoner skulle frysas, vilket alltså var en form av default. Diskussionerna om hur landets skuldberg skulle lösas tog för lång tid enligt Grégory Claeys.

”De skulle ha fått skuldlättnader redan i början av krisen. På så sätt kunde den andra

krisen ha undvikits, eller åtminstone inte blivit så djup.”

Ljusning i sikte 2014. 2014 började de första tecknen på att krisen lättat att märkas. Några länder som innan krisen haft en stark ekonomi, som Frankrike, gick lätt haltande ur turbulensen, medan andra, som Tyskland, Ungern, Slovakien, Polen och Cypern snabbt lyckades få ner arbetslösheten och få igång ekonomin.

EU hade under krisens år försökt stödja med flera nya institutioner och fonder. Det den däremot inte lyckades göra var att få en helt fungerande bankunion, trots att kommissionen flera gånger under de senaste åren försökt få parlamentet och rådet att ta itu med de sista bitarna, som skulle göra det europeiska banksystemet enigt och starkare inför nästa kris.

När kommer den? Mycket tyder på att den redan startat, och det kan bli rejält svårt för EU igen.

”Medan USA haft nästan ett decennium på sig för att stärka sin ekonomi, har EU:s länder bara haft några år på sig. Eftersom det

stora problemet just nu är handelskriget mellan USA och Kina, kommer exporten att sjunka, vilket kommer att drabba EU hårt”, förklarar Grégory Claeys.

Exportberoende EU. EU är i dag världens största exportörer, vilket inte är positivt när världen utanför krisar.

”Det skulle vara viktigt att övertyga Tyskland om att exportberoendet inte enbart är positivt. Om EU vill komma slippa hamna i dessa situationer igen måste länderna lära sig att stärka den inre marknaden. Tyvärr har unionen fortfarande inte speciellt effektiva verktyg om det blir kris igen.”

Inom EU är det många som hoppas på investeringsplanen Green Deal, som Grégory Claeys själv arbetar mycket med, men han anser inte att den kan vara en lösning.

”Den handlar mest om att flytta över redan existerande investeringar till gröna lösningar. Därför skjuter den inte till stora, nya kapital. Det viktiga EU och dess medlemsländer kan göra nästa gång det blir kris är att sätta tyngden på investerings- och skattepolitiken”, konstaterar han. ■

Med uppdrag att utveckla ECB:s krisberedskap

En av de största utmaningarna för Europeiska Centralbankens nya chef Christine Lagarde blir att se till att centralbanken fortsätter vara oberoende mot de enskilda regeringarna.

KRISTINA WALLIN TEXT

× ”Vi kommer att göra allt det som krävs för att rädda euron”.

Med de orden i början av sitt mandat satte den nyss avgående Europabankschefen Mario Draghi kursen för sina åtta år vid makten.

Nu när Christine Lagarde tagit vid har hon ett stort ansvar: att utveckla ECB:s möjligheter att ingripa vid kriser.

Det var många som rynkade näsan när italienaren Mario Draghi utsågs till chef för Europeiska Centralbanken 2011. Hur skulle en man från Italien, som höll på att sänka euron helt, kunna leda EU:s valutapolitik, även om han hade en doktorsexamen från MIT?

De fick snabbt tänka om. Investeraren Steve Eisman, som anses vara en av vår tids finansgeni, har sagt att ”det tog gud sex dagar att skapa världen, men Mario Draghi räddade euron på bara fem”. I de orden finns kärnan i den respekt italienaren fått inom både finansvärlden och bland ledande politiker. Hans berömda uttalande 2012 ”we’ll do whatever it takes to preserve the euro. And believe me, it will be enough”, vände sig till de spekulanter som tänkte slänga sig över euron och riskera att förstöra den då svaga valutan, och hans beslutsamhet fick dem att tänka om.

Eurons främsta försvarare. Även om den tyska riksbankschefen Jens Weidmann sällan ansåg

ORÄDD FÖR ÖMMA TÅR. Advokaten Christine Lagarde har under sitt tidigare jobb på internationella valutafonden visat att hon är beredd att ta obekväma beslut och skicklig på att medla mellan människor.

att Draghi gjorde rätt, och till och med vittnade mot honom i domstol, hade ECB-chefen oftast Angela Merkel på sin sida. Med sin lågmälda, men mycket bestämda stil, har han lyckats få igenom beslut och få dem att bli accepterade av EU:s ledande politiker.

Han har alltid varit beredd att försvara euron med svärdet i högsta hugg. När den tyske finansministern ville slänga ur Grekland ut euron satte Draghi sig emot det, och lyckades övertyga de andra länderna om att det skulle bli början på slutet för den gemensamma valutan.

Under Mario Draghis period som chef för ECB har han även varit tvungen att hantera den stora bankkrisen i början av mandatet,

deflationen, Brexit och Trumps växande protektionism. Det han har gjort med fyra stora åtgärds paket, varav det sista i september i år.

I det öppnar centralbanken igen för köp av obligationer, utan tidsgräns. Tills inflationen inte hamnar på 2 procent kommer banken att fortsätta köpa för 20 miljarder euro per månad. Styrräntan ligger kvar på 0 procent, medan räntan på insättningar sänktes med 0,1 procent till -0,5 procent.

Säkra oberoendet. Detta är alltså arvet som den nya chefen Christine Lagarde måste hantera. I en intervju med CNN under sin sista dag på Internationella Valutafonden, uttryckte hon stor respekt för Mario Draghi och hans beslut under sina åtta år, och hävdade att hon är övertygad om att detta var de bästa besluten som kunde tas inför den närmaste, mycket osäkra framtiden för EU:s länders ekonomi.

Men den största utmaningen för Lagarde kommer enligt experterna att bli att se till att centralbanken fortsätter att vara oberoende mot de enskilda regeringarna. Dessutom vill många att ECB ska få en huvudroll när det gäller att göra valuta- och bankunionen mer omfattande.

Är advokaten Christine Lagarde rätt person för den utmaningen? Under sin tid vid den internationella valutafonden har hon visat att hon inte är rädd för att trampa på ömma tår, och att finanseexperterna inte kan hunsa med henne, även om hon inte har någon ekonomisk examen i botten. Hon anses inte vara rädd för att ta även obekväma beslut, och kan medla mellan människor, även om hon kanske inte har Mario Draghis enorma diplomatiska kapacitet. ■

Kaj Arnö hanterar politiska traumata genom att grubbla över samhällets uppgifter.

Rapport från München

TILLBAKA TILL SAMTIDEN

Jörn Donner inleder sin Rapport från Berlin 1958 inte med orden "Jag är en utrikeskorrespondent. Jag rapporterar och berättar om det som har hänt."

Så prosaisk är inte Donner, så explicita är bara Sås och Kopp. Länken? Beskrivningar av utlandet med ögon som ser och betraktar på ett sätt jag kan begripa, det har alltid hjälpt mig att förstå mig på det som är fjärran, både emotionellt och rationellt.

Min första bild av Tyskland var utpräglat emotionell, och hade med tidpunkten för min uppväxt att göra. RAF, Rote-Armee-Fraktion, kidnappade politiker och det barn jag då var, uppfattade Tyskland som ett farligt utland. Det enda säkra verkade vara kustremsan av södra Finland.

Dagens Tyskland uppfattas i Finland säkert inte som ett osäkert eller farligt land. Det är det inte heller, inte ens i relation till Finland. Ändå blir det alltid en diskrepans mellan bilden från fjärran och bilden inuti.

Hur uttalas Thunberg? Inuti Tyskland är det GroKo, Die Grünen, Diesel och Nobel som diskuteras. Okej, Brexit, Trump och Greta, förstås, men där är väl skillnaden mot Finland marginell. Måhända med ett litet lustigt undantag, i form av den debattunge som flammade upp, kring hur man riktigt ska uttala Gretas efternamn. "Tonbärk" säger förstås de flesta, liksom briter säger "Tunbög". Någon streber, som hade kommit fram till att rikssvenska vokaler är annorlunda, började svansa sig med ett "Tünbärk"-liknande uttal. Nej, fånas inte, blev svaret. Dessutom är det i så fall viktigare att du slutar på "j" och inte "k". Och lyssna nu hur svenska fotbollsreportrar misshandlar våra fina tyska namn. Sssweinsssteigerrr! Därmed påtalades bristen på sje-ljud och det övertydliga uttalet av slut-R:et.

Men till saken: GroKo är den stora koalitionen av de två största partierna, Angela Merkels (numera Annegret Kramp-Karrenbauers) CDU och de kroniskt roderlösa socialdemokraterna SPD. GroKo har i brist på andra majoritetsfähiga konstellationer och med en paus på endast fyra år regerat sedan 2005, med Politikverdrossenheit som påföljd. Detta långa ord åsyftar att man blir trött på politiken, som ter sig alternativlös. Väljarstödet har dalat, inte bara för SPD, som varit med om att axla ansvaret för impopulära beslut, utan ock-

så för CDU, som ungdomen vänt ryggen och som inte riktigt har fingret på tidens puls.

Tidens puls gäller i Tyskland, föga förvånande, bilindustrin. Vi är världsbäst! Trots fiffel och båg täljer Volkswagen guld med kniv. Handelsblatt påtalar kontrasten mellan lönsamheten och börsvärdet hos Tesla, och ser förtröstansfullt på en framtid med elbilar. Samtidigt klagar gemene man över att det är kalifornierna som får ersättning för att ha blivit lurade med falska föroreningsmätningar. Själv sitter man på en VW-diesel man inte längre får köra fram till hemgatan i Stuttgart, där smogvärdena är som värst i Tyskland.

Då mjölk såldes som mjölk. Då borde det inte förvåna att Die Grünen blivit jämnstora med CDU, i die Sonntagsfrage, alltså den varje söndag återkommande gallupen där frågan lyder "vem skulle du rösta på, om det vore Bundestagsval nu?" Den gröne Robert Habeck gör sitt bästa att tona ner förväntningarna, "frågan om kanslerkandidaturen är inte aktuell nu". Ur nordisk synvinkel är Habeck sympatisk; han låter sig tidvis intervjuas på nästintill accentfri danska, barnen har gått i dansk skola. Han vore ingen främmande fågel för oss norröver.

Ja och så Nobelpriset i litteratur! Handke, nix, inga bra. Måhända bra på ord, men inte på etik. Peter Handke, som är sloven på möderne, idealiserade länge Jugoslavien, "där världen ännu var enkel och mjölk såldes som mjölk" (och inte som Arla, Valio eller Weihenstephan). Men så sålde slovenerna själen till tysk-österrikiska Mammon, och de enda som ännu hade en enkel och väst-oppositionell världsbild, det var serberna. På med rosenglasögonen! Det är korta versionen av hur Handke beskrivs av många. Själv läser jag med glädje Saša Stanišićs likaledes Jugoslavienbaserade *Herkunft*, som jag köpte innan han fick lokala tyska Finlandia-priset i litteratur. Han beskriver humoristiskt men tillika djupt sina tankar om sin egen bosniakisk-serbiska härkomst, och säger sig ha haft turen att "bli förskonad från de serbiska våldsdåd Handke inte beskriver i sina verk".

Och så skulle jag gärna läsa Lina Lund, som är för Tyskland det Anna-Lena Laurén är för Ryssland – en klassisk utrikeskorrespondent i bästa moderna tappning. Men även om Dagens Nyheters betalmur inte är för dyr, känns den för besvärlig att överstiga. Och i fallet Tyskland har jag ändå blivit min egen Möchtegern-utrikeskorrespondent. ■

ÄVENTYRARE. Erfarenheterna från Solar Impulse-projekten gör att Bertrand Piccard kan relatera till de utmaningar som innovatörer och uppstartsbolag möter.

Tusen lösningar i stället för ett svart moln av skam

Bertrand Piccard förnekar inte miljöproblemen, men han väljer att fokusera på lösningarna. Med sitt projekt 1 000 Solutions lyfter han upp miljövänliga innovationer som riskerar att hamna i skuggan av kortsiktiga vinstintressen.

JOHAN SVENLIN TEXT

× För två år sedan gick startskottet för schweizaren Bertrands Piccards initiativ 1 000 Solutions. Piccard, som gjort sig känd som äventyrare och miljöaktivist med ett gott förhållande till näringslivstoppar och politiker, ville hjälpa briljanta greentech-innovationer att konkurrera ut etablerade fossila system.

”Det finns i dag tusentals lösningar som både kan stimulera den ekonomiska tillväxten och bidra till att bevara naturen. Vårt mål är att ta dessa lösningar till beslutsfattare och visa att de genast måste sluta kompromissa med miljövärden för kortsiktiga mål”, fram-

höll Piccard när 1 000 Solutions presenterades för världen i november 2017.

Nu, två år senare, har ungefär en fjärdedel av målsättningen uppnåtts och Piccard siktar på att ha samlat in resterande 750 innovationer i mitten av år 2021. På listan över godkända lösningar finns också flera finländska innovationer, bland annat Norsepowers rotorsegel för fartyg.

”I början trodde jag att det skulle bli lätt att identifiera lösningarna, men jag insåg snabbt att vi måste gå på djupet för att garantera trovärdigheten. Därför genomgår varje lösning en noggrann certifieringsprocess innan den får sin stämpel”, förklarar han på telefon från Solar Impulse Foundations högkvarter i Lausanne.

Stämpel öppnar nätverk. Piccard och hans team sköter administrationen kring 1 000 Solutions med hjälp av sponsorer. Till sin hjälp har de 360 experter inom olika områden som arbetar ideellt med att utvärdera innovationerna utifrån en rad kriterier. En utgångs-

punkt är att varje innovation ska uppfylla både ekonomiska och ekologiska krav.

”Tyvärr råder det fortfarande en felaktig uppfattning, både bland allmänhet och beslutsfattare, att vi måste välja mellan ekonomisk lönsamhet och ekologisk hållbarhet. För tio år sedan var det kanske dyrare på kort sikt att investera i miljövänliga system, men i dag finns det ingen motsättning mellan det ena eller det andra.”

För innovationsföretagen kostar det inget att lämna in sin lösning, men de anser sig inte alltid hinna avsätta den tid som krävs för att formulera sin lösning och lämna in den för granskning.

”Vi behöver ofta övertyga företagen om att de har stor nytta av att komma med på vår lista av lösningar. De får positiv medieuppmärksamhet och tillgång till ett nätverk av investerare och samarbetspartners.”

Nya idéer kommer utifrån. Attitydförändring på alla nivåer är en viktig del av Solar Impulse Foundations arbete. Piccard efterlyser en

© DOMINIK KETZ

BERTRAND PICCARD

Född: 1958 i Lausanne.

Familj: Fru och tre barn.

Utbildning: Psykiater och pilot.

Känd för: Först i världen med att flyga jorden runt med ballong (1999) och flygplan drivet med endast solenergi (2015–16).

Kuriosa: Hans farfar Auguste Piccard anses vara förebilden till professor Kalkyl i Tintin.

Aktuell: Klimataktivist som driver projektet 1 000 Solutions.

Favoritlösningar hittills: "Finns många men jag tar tre från Finland:

Paptic som tillverkar biobaserade förpackningsmaterial som kan ersätta plast.

Spin Drive med ett friktionslöst magnetsystem som ökar energieffektiviteten i motorer.

Waveroller som tar till vara vågenergi för elproduktion."

WAVEROLLER

VÅGKRAFT. En av den finländska lösningar som hör till Bertrand Piccards favoriter är Waveroller som tar till vara vågenergi för elproduktion.

större lyhördhet för nya idéer bland de etablerade industrierna. Han kommer från en familj av uppmärksammade äventyrare och blev själv berömd 1999, när han gjorde den första jorden runt-flygningen med en gasdriven luftballong. Det hade han inte mycket för när han tog sina ritningar på Solar Impulse 1, ett flygplan som drivs enbart med solenergi, till flygplansindustrin i början av 2000-talet.

"De svarade att det är omöjligt att få så mycket energi ur solen och att det inte går att få ner vikten i konstruktionen så mycket som skulle behövas. Jag vände mig i stället till yachtbyggare, IT-bolag och elmotortillverkare och tillsammans satte vi ihop Solar Impulse 1", berättar han.

Kunskaperna vidareutvecklades i efterföljaren Solar Impulse 2, som Piccard landade i Abu Dhabi 2016, efter att ha flugit jorden runt.

"Vi var inte bundna av gamla tankemönster och visade att det visst går att flyga långa sträckor med förnybar el. Nu är elflyg i ropet

och alla stora flygplanstillverkare är intresserade av hur vi lyckades med det som de trodde var omöjligt."

Kritiserar viss kapitalism. Piccard utnyttjar gärna sitt kändisskap i kampen mot klimatförändringen. I slutet av augusti var han inbjuden av Emmanuel Macron för att tala om kvalitativ tillväxt på G7-toppmötet i Biarritz.

"Det är viktigt att få ut budskapet till världens politiker, eftersom de behöver ändra på lagstiftning. Tyvärr är det fortfarande tillåtet att använda gamla fossila system som förstör jorden", förklarar han.

Även om Piccard ser tillväxt som en nödvändighet kritiserar han de uttryck för kapitalism som håller halva jordens befolkning utanför konsumtionen.

"Ojämlighet skapar hat, våld och social instabilitet, något som i längden även missgynnar rika länder och rika människor."

Han beskriver sig själv som en inbiten optimist och är övertygad om att det går att rädda världen med grön teknologi.

"Jag är i grunden optimist och ser så många möjligheter för oss att bli kvitt gamla tekniker som förorenar. Trots det känner jag också pessimism när jag ser att glappet mellan vad vi borde göra och vad vi gör blir större för varje dag."

Hans metod, som går ut på att vi kan investera oss ur klimathotet, skiljer sig diametralt från den panik och tillväxstopp som Greta Thunberg och hennes följare förespråkar. Ändå tackar han Thunberg för hennes insats i klimatfrågan.

"Det är rätt av Greta Thunberg och hennes rörelse att skaka om världens makthavare och påtala det allvarliga läget vi står inför. Hon har öppnat dörrar för mig i mitt arbete. Numera välkomnas jag av makthavarna när jag kommer med lösningar på problem som inte längre går att blunda för." ■

Våga pausa

Nora Rosendahl är arbetsnarkomanen som fick nog. Idag forskar hon i arbetslivsfrågor och hjälper människor i arbetslivet att steg för steg skapa en vardag där de mår bra och presterar på topp – i stället för att bränna ut sig.

HEIDI FURU TEXT

KARL VILHJÄLMSSON FOTO

× Drömjobb, passion och stora framgångar tillsammans med högpresterande kollegor. Men också stress, enorma prestationskrav och utlandsresor i en miljö där alla jobbar vansinnigt många timmar i veckan. Det var som upplagt för arbetsnarkomani och utmattningsdepression. Men Nora Rosendahl lyckades bromsa och backa innan hon gick in i väggen.

Det är många år sedan Nora Rosendahl fattade det avgörande beslutet att skära ner på sina arbetstimmar – utan att avslöja det för omgivningen. Idag har hon lämnat livet som konsult bakom sig och är entreprenör, arbetslivsforskare och författare.

Hon jobbar för välmående på arbetsplatserna, och ger råd och stöd åt andra som är i den situation hon själv var – i en situation där någon vet att den belastas för mycket av jobbet men inte vet exakt hur den ska minska på bördan.

”I mitt fall var det inte någon enskild aha-upplevelse som fick mig att tänka om. I stället var det flera situationer där jag var väldigt trött och inte orkade stiga upp, eller då jag satt i en taxi och hade glömt vilket hotell jag bodde på eller helt tappade tråden i diskussioner.”

Många blundar för dessa små signaler, kör vidare och landar i en utmattningsdepression.

”Människor brinner ut för att de inte lyss-

nar på de små signalerna över tid. Så länge allting är okej är det lätt att ljuga för sig själv att man orkar lite till. Men jag insåg att jag inte skulle orka fortsätta på samma sätt i årtal framåt, och att jag därför måste göra förändringar.”

Trots insikten kan det vara svårt att förändra situationen. Särskilt då man har drömjobbet, får resa mycket, lära sig en massa nytt och jobba med smarta människor.

”Det går lätt så att man ger lite för mycket av sig själv. Särskilt då man är ung tittar man på hur andra gör och hur ska man bete sig för att passa in och bli framgångsrik.”

För Rosendahl gick det så att mycket jobb i kombination med en aktiv fritid med många resor, upplevelser och fester slukade all energi.

”Jag är introvert till min personlighet och fick aldrig tid att bara vara ensam, samla energi och vila ut på riktigt. Efter ett år märkte jag att min energitank var tom.”

Hur lyckades du jobba mindre men ändå prestera lika bra?

”Jag ville visa för mig själv och andra att jag kunde fixa situationen själv. Jag är väldigt organiserad och systematisk, och älskar listor. Därför började jag göra listor med små förändringar och vanor som jag upplevde att skulle vara bra för mig. Till exempel att promenera hem från kontoret i stället för att ta taxi några dagar i veckan, att äta lunch någon annanstans än framför datorn, att dricka en kopp kaffe utan att titta på telefonen, att gå på gymmet 10 minuter på morgonen och att inte ha telefonen vid sängen då jag sover.”

Det var småsaker, men då Rosendahl började göra dem systematiskt hade de stor inverkan.

”Jag försökte göra några saker per dag och gav mig själv poäng för det jag gjorde. Vissa dagar lyckades det inte, andra dagar gick väldigt bra.”

Efter ett år upplevde Rosendahl att hon var en helt annan människa. Vad hon inte vis-

ste då var att hon några år senare skulle vara med och både bygga upp en app och skriva en bok som grundade sig på det koncept hon själv använt sig av, nämligen att skapa förändring på sikt genom att göra många väldigt små förändringar i vardagen.

”Som människor vill vi ofta ha ganska enkla lösningar, men det fungerar inte så, särskilt inte i komplexa frågor som arbetslivet.”

Många råkar ut för en negativ spiral där de sover dåligt och därför inte gör bra av sig på jobbet, känner att de måste kompensera med att jobba lite mera, vilket leder till att de sover ännu mindre, blir på dåligt humör, får negativ feedback och jobbar ännu mera.

”Genom att göra små saker kan du få tillstånd en positiv spiral i stället. I det stora hela har det en stor skillnad att göra små förändringar.”

Att ändra på arbetsvanorna och jobba vetigare var inte en enda aha-upplevelse.

”Ett par år senare som företagare och nybliven förälder var jag inne i samma negativa spiral igen”, säger Rosendahl.

”Jag måste igen ta tjuren i hornen och se över mina arbetsvanor för att inte bli utbränd.”

App tillsammans med Jamie Oliver. Nora Rosendahl fortsatte jobba på konsultbolaget ett par år till efter att hon skurit ner arbetstiden, men valde sedan att bli entreprenör. År 2014 var hon med och grundade Fifth Corner Inc, ett uppstartsbolag inom hälsa och välmående. Företagets första lansering var applikationen You, som var riktad till konsumenter som ville förändra sina vanor genom små upprepningar. Appen lanserades med buller och bång och ett partnerskap med kändis-

STEG FÖR STEG. ”Stress och utbrändhet är en komplex helhet, det som är stressigt för mig är inte stressigt för dig, och det jag tycker att fungerar bra i mitt liv kommer inte att fungera i ditt liv”, säger Nora Rosendahl. Hennes lösning är att med små steg förändra sina vardagsrutiner.

” Ingen kommer nånsin till dig och säger här, varsågod: tre timmar fokuserad tid. Man måste bara ta den tiden.

☞ kocken Jamie Oliver gav uppmärksamhet.

”Vi jobbade på konsumentsidan ett drygt år, men insåg ganska fort att det var svårt att göra business på det. Vi borde ha satsat väldigt mycket på marknadsföring för att locka miljontals användare, och det var inte en sådan kunskaps- och erfarenhetsbas vi som grundare hade.”

I stället började Fifth Corner Inc samarbeta med företagshälsovården, bland annat med vårdbolaget Mehiläinen.

”Vi har satsat på den förebyggande hälsovården. Enligt den traditionella modellen händer ingenting förrän personen är helt utbränd och måste gå till läkare. Hälsovården i dag handlar långt om att vårda sjukdomar, och personalen är inte utbildad för att förebygga dem.”

Fifth Corner Inc utvecklade en digital coachningstjänst, där personer i riskzonen för utmattning får ett individuellt program att följa och i bakgrunden finns en coach som hjälper, stödjer och svarar på frågor.

”Utmattning är ett väldigt brett område, och det finns inte en lösning som fungerar för alla. Man måste gå in på detaljerna vad stressen utmattningen beror på och hur det tar sig uttryck.”

Om personen har sömnsvårigheter varierar åtgärderna väldigt mycket beroende på om personen har små barn eller är singel och reser mycket.

”Stress och utbrändhet är en komplex helhet, det som är stressigt för mig är inte stressigt för dig, och det jag tycker att fungerar bra i mitt liv kommer inte att fungera i ditt liv. Man måste gå in för att testa olika saker, det handlar mera om en process än om att leta efter en enda lösning som fungerar.”

I september sålde grundarna Fifth Corner Inc till Hints Performance, och blev del av ett större företag som erbjuder coachning inom hälsa och välmående på arbetsplatserna för ledare, organisationer och idrottare. I samband med företagsaffären blev Rosendahl operativ chef på Hints Performance.

INTERVJU

NORA ROSENDAHL

Född: 1985.

Familj: Man och två barn (3,5 år och 1 år gamla).

Bor: I Eira i Helsingfors.

Utbildning: Diplomingenjör med inriktning produktionsekonomi.

Fritid: Gillar att vara tillsammans med barnen och familjen, läser väldigt mycket och skriver både fakta och fiktion.

Jobb: Operativ ledare på Hints Performance, sedan oktober 2019. Även författare och arbetslivsforskare vid Aalto-universitetet. Grundade Fifth Corner Inc år 2014 och i september 2019 köptes företaget upp av Hints Performance.

Bonus: Var en av Vegas sommarpratere 2019, sommarpratet finns på Yle Arenan.

HINTS PERFORMANCE

Verksamhet: Coachning för företagsledare, organisationer och toppidrottare med fokus på hälsa och välmående på arbetsplatser.

Grundat: Nuvarande företag grundat 2016, rötterna finns i läkare Aki Hintsas verksamhet från 1990-talet.

Omsättning: Cirka 6 miljoner euro 2018.

Anställda: Cirka 100 personer.

Ägare: Bland andra Pontos, Ilmarinen och OP.

Hur kan man lära sig att jobba lagom?

”Första steget är insikten om att man jobbar för mycket. Alla jobbar inte ens för mycket, utan på fel sätt. Personen kanske håller på med tre olika saker samtidigt, kollar mejlen hela tiden, springer från möte till möte och hinner aldrig sitta ner och göra riktiga jobb. Det kräver lite självkännedom och självreflektion att inse att det finns något som man borde förändra. Sedan ska personen börja testa olika saker, kanske en enda rutin under dagen som man modifierar. Man kan inte leva i tron att man kan ändra allting från dag ett till dag två.”

För vissa är det avgörande att hitta en

morgonrutin som ger en bra start på dagen, till exempel att inleda arbetsdagen med att jobba fokuserat med någon uppgift i stället för att genast kolla mejlen. Ett annat alternativ kan vara att boka in några timmar fokustid i kalendern, då man inte är tillgänglig för möten.

”Ingen kommer nånsin till dig och säger här, varsågod: tre timmar fokuserad tid. Man måste bara ta den tiden.”

Rutinerna på vägen hem från jobbet kan i sin tur vara avgörande för att återhämtningen kommer igång.

”Det sista jag gör förrän jag går hem från jobbet är en att göra-lista för följande dag.

NJUTA AV NUET. Många millennialer är osäkra på om de någonsin får lyfta pension, och vågar därför inte vänta med att uppfylla sina drömmar tills de fyllt 67. I stället kanske de tar ett år ledigt för att segla runt världen, säger Nora Rosendahl.

Åtminstone min hjärna fungerar så att om det finns en plan kan jag slappna av och släppa det, då behöver jag inte fundera resten av kvällen eller natten på vad det var jag skulle göra. På hemvägen gör jag något avslappnande, såsom att lyssna på musik eller en podcast. Då jag kommer hem lämnar jag min telefon i entrén och låter den ligga där i minst en timme, för då släpper jag allting och då börjar återhämtningsprocessen på riktigt. ”

Nyckeln till att orka i arbetslivet är enligt Rosendahl att jobba för fullt då man jobbar och slappna av för fullt då man slappnar av.

Att komma hem lättretlig med tom energitank och kasta sig på soffan med mobilen för

att kolla mejl och läsa nyheter ger inte den bästa återhämtningen.

”Då fortsätter hjärnan på högvarv och det blir sällan något bra avslut på dagen.”

Dystopi eller utopi om robotar. Nora Rosendahls intresse för forskning om arbetslivet ledde in henne själv på forskarbanan. Hon forskar vid Aalto-universitetet i hur arbetslivet förändras i och med automatisering, och hur detta mellanskede som nu pågår påverkar människorna.

”Ofta målas det antingen upp en dystopi där robotarna tar över allting och vi människor blir slavar under dem, eller så en

utopi där vi inte behöver jobba längre utan kan göra vad vi vill.”

Rosendahl tror varken att dystopin eller utopin förverkligas, trots att vi går mot att automatisera såväl rutinarbete som kognitivt komplexa saker som problemlösning.

”Det väcker mycket rädslor och känslor, och människor som blir osäkra i sina eget jobb tar till både hälsosamma och ohälsosamma copingmekanismer.”

Tidigare har det visat sig att människor som blir rädda om sina jobb börjar ta till sig mera och mera arbete. De samlar på sig projekt och uppgifter, och delar allt mindre med sig av information åt andra.

”De känner sig mer säkra i sin egen position då de har mycket jobb och vet många saker. Men beteendet är väldigt destruktivt både för organisationen och för individen.”

En positiv copingmekanism kan däremot vara att småningom förbereda sig för förändringen genom att lära sig nya saker och utveckla sitt jobb och sina arbetsuppgifter mot det man tror kommer att behövas i framtiden.

Cynism kan man inte vila bort. Undersökningar har visat att 30–40 procent av kontorsjobbarna idag känner sig utmattade. Siffrorna är alarmerande, men för att kunna åtgärda situationen måste man förstå att det bakom statistiken döljer sig en bred skala av orsaker.

”Att man är utmattad betyder nödvändigtvis inte alls att man jobbar för mycket. Du kan bli utmattad också då du jobbar en 37,5 timmes vecka, men du jobbar med något som inte ger dig energi, eller då du har en dålig omgivning på jobbet med ohälsosam dynamik eller en chef som inte stöder dig. Det kan också bero på att du aldrig får positiv feedback och du upplever att du ger av dig själv, men aldrig får någonting tillbaka.”

Om en person upplever att jobbet hen gör inte har någon betydelse är det lätt att bli bitter, cynisk och trött med tiden, hur mycket man än vilar.

Nora Rosendahl säger att vi idag har ett arbetsliv som inte är särskilt fungerande för en stor del människor. Däremot tycker hon att det är väldigt bra att vi under de senaste åren börjat tala mer öppet om utmattningar och utmaningarna i dagens arbetsliv.

”Generationen efter kriget levde i en värld där man började bygga upp landet och måste jobba hårt för att komma framåt, det råd-

de en talkoanda. Generationen efter det har levt i ett totalt uppsving hela tiden, de har haft hård arbetsmoral och de har lärt sig att ju mera man gör, desto bättre går det.”

Millennialerna däremot kan finansiellt få det svårare.

”Enligt flera undersökningar är vi den första generationen som inte kommer att ha det ekonomiskt bättre än våra föräldrar. Det är inte nödvändigtvis ett problem, men det leder till att vi kanske inte har samma incitament, att vi måste jobba mycket mer för att få mera pengar och status. Andra saker är viktigare.”

Många yngre personer är osäkra på om de någonsin kommer att kunna lyfta pension.

”Det leder till att vi inte kan skjuta upp saker i framtiden. Det talas mycket om minipension, där man tar ett år ledigt och seglar runt världen eller reser i stället för att skjuta upp det tills man är 67.”

Rosendahl ser det som en mycket hälsosam utveckling i samhället att de yngre generationerna vill ha annat än spikraka karriärer och framgång av arbetslivet.

”Men våra strukturer i arbetslivet och arbetslivskulturen har kanske ännu inte helt anpassat sig till det här, och mellanskedet kan vara smärtsamt på många sätt.”

Många organisationer har problem med en timglasformad organisation, de har många seniorer med stor erfarenhet och många juniorer med mycket energi att ge på första jobbet. Men mellanskiktet har fallit bort, för dagens 30–40-åringar får inte ut det de vill ha av arbetslivet i den traditionella strukturen som ett stort globalt företag erbjuder.

”Det tvingar företagsledare att fundera på nytt på hur man faktiskt håller människor på jobb.”

Vänd på ditt bråttomberoende. Ett skadligt drag Rosendahl lyfter upp i dagens värld är hur bråttomberoende vi är.

”Jag gjorde ett socialt experiment och frågade människor hur de mår. Ungefär åtta av tio svarade med någon variation av att de hade bråttom.”

Rosendahl ser bråttomberoende delvis som en statusgrej.

”Det är vuxnas sätt att passa in. Det är lätt att diskutera med någon annan hur bråttom man har. Sedan klagar man tillsammans så känns det lite bättre.”

Problemet är att de historier vi berättar för oss själva om oss själva har en tendens att förverkligas. Om man hela tiden går omkring och säger att man har bråttom börjar vardagen ofta kännas överrumplande.

Nora Rosendahls råd är att svänga på det.

”Jag försöker säga åt mig själv att jo det är mycket, och ibland känns vardagen som en enda stor djungel som man måste ta sig igenom och pussla ihop alla bitar på vägen. Men det här är också de åren i livet som kanske är de mest meningsfulla. Jag gör intressanta saker på jobbet, och ser mina barn växa upp och bli människor. Mycket händer på samma gång, men då jag är 80 och tittar tillbaka på det här, tänker jag förhoppningsvis att oj vad det var meningsfullt. Ett stressfritt liv är inte ett meningsfullt liv.”

Vilka är dina bästa råd till högrepresterare som är bråttomberoende och behöver inse att det inte är hållbart i längden?

”Det är insikten om att alla andra också funderar på samma saker som du funderar på. De som ser starkast ut har antagligen mest sår på insidan. Alla är vi bara människor, alla vill vi leva ett lyckligt liv, alla funderar vi på riktigt på hur man kan leva ett gott liv. Ett gott liv inkluderar absolut bra jobb, gärna framgång, men mycket andra saker också. Alla är lite söndriga på insidan, fastän man visar ett starkt skal.” ■

”

Bråttomberoende är vuxnas sätt att passa in.

Mariana Mazzucato är professor i ekonomi för innovationer och samhällsnytta vid Institute for Innovation and Public Purpose (IIPP) vid University College London. Hon har skrivit boken *The Value of Everything: Making and Taking in the Global Economy*.

Förebygg digital feodalism

PLATTFORMS-EKONOMI

Bruket och missbruket av data av Facebook och andra teknikföretag börjar äntligen dra till sig den allmänna uppmärksamhet det förtjänar. I och med att personuppgifter håller på att bli världens mest värdefulla handelsvara, måste man fråga sig huruvida användarna kommer att bli herrar över eller slavar under plattformsekonomin.

Utsikterna för en demokratisering av plattformsekonomin är fortsättningsvis dunkla. Algoritmer utvecklas på sätt som låter företag göra vinst på vårt tidigare, nuvarande och framtida beteende – det som Shoshana Zuboff vid Harvard Business School beskrivit som vårt ”beteendeöverskott”. I många fall känner de digitala plattformarna redan till våra preferenser bättre än vi själva gör, och de uppmuntrar oss att agera på sätt som skapar ytterligare värde. Vill vi verkligen leva i ett samhälle där våra innersta förhoppningar och uttrycken för vårt personliga aktörskap är till salu?

Bevarar fördomar kring kön och ras. Kapitalismen har alltid utmärkt sig med att skapa nya önskningar och begär. Men stordata och algoritmer har gjort att teknikföretagen både kan accelerera och invertera processen. I stället för att enbart skapa nya varor och tjänster innan folk vet vad de vill ha, vet företagen redan vad vi kommer att vilja ha och säljer våra framtida identiteter. Vad värre är, håller algoritmprocesserna ofta liv i köns- och rasfördomar, och de kan manipuleras i syfte att generera vinst eller politiska fördelar. Även om vi alla gagnas oerhört av digitala tjänster, såsom Google, har vi ändå inte samtyckt till att vårt beteende katalogiseras, modelleras och säljs vidare.

För att den här utvecklingen ska ändras krävs det att vi fokuserar direkt på den rådande affärsmodellen, specifikt på källan till ekonomiska räntor. Precis som jordägare på 1600-talet tog ut jordreäntor i och med inflationen i markpriser och precis som rövarbaroner gjort vinst på knappa oljetillgångar, pressar dagens plattformsföretag ut värde genom att monopolisera sök- och e-handelstjänster.

Förvisso är det förutsägbart att sektorer där nätverksexternaliteterna är stora – där de individuella användarna gagnas mer ju fler användare det finns totalt sett – kommer att leda till att stora företag uppstår. Detta är orsaken till att telefonbolagen en gång i tiden blev så stora. Problemet är inte storleken, utan hur de nätverksdrivna företagen utövar sitt marknadsinflytande.

Kväver konkurrensen. Dagens teknikföretag använde ursprungligen sina omfattande nätverk till att samla mångahanda leverantörer, ofta till gagn för konsumenterna. Amazon gjorde det möjligt för små förläggare att sälja titlar (såsom min första bok) som annars inte skulle ha nått hyllorna i din lokala bokhandel. Googles sökmotor hämtade tidigare varierande leverantörer, varor och tjänster.

Nu däremot använder bägge dessa företag sin marknadsdominans till att kväva konkurrensen genom att kontrollera vilka produkter användarna ser och gynna sina egna varumärken (många med skenbart oberoende namn). Företag som inte marknadsför sig på dessa plattformar befinner sig i stället i ett allvarligt underläge.

Nya ord och nya regler. Vi måste skapa en ny förvaltningsstruktur som börjar med en ny vokabulär. Att exempelvis kalla plattformsföretag ”teknikjättar” antyder att de har investerat i de tekniker de gör vinst på, även om det i själva verket varit skattebetalare som finansierat de fundamentala teknikerna som används, i allt från internet till GPS.

Dessutom håller den omfattande användningen av skattearbitrage och visstidsanställningar (för att kringgå kostnaderna för sjukförsäkring och andra förmåner) på att undergräva den marknad och de institutioner som plattformsekonomin utgår från. I stället för att tala om reglering borde vi alltså gå längre och ta till oss begrepp som gemensamt skapande. Stater kan och bör utforma marknader som säkerställer att kollektivt skapat värde också betjänar kollektiva mål.

På samma sätt bör konkurrenslagstiftningen inte enbart fokusera på storlek. Problemen med värdeparasitism eller missbruk av individuella rättigheter löses inte genom att stora företag splittras i mindre. Det finns ingen anledning att anta att mindre Google- eller Facebook-företag skulle agera annorlunda eller skapa nya, mindre exploaterande algoritmer.

Demokratisera plattformsekonomin. Vår tids grundläggande ekonomiska utmaning ligger i att skapa en miljö som belönar faktiskt värdeskapande och bestraffar värdeparasitism. Tack och lov har också stater nu börjat skapa plattformar för att identifiera medborgarna, samla in skatter och tillhandahålla offentliga tjänster. På grund av oro under internets tidiga år för missbruk av data inom det offentliga, har mycket av den befintliga dataarkitekturen byggts upp av privatföretag. Men statliga plattformar har nu enorm potential att förbättra den offentliga sektorns effektivitet och demokratisera plattformsekonomin.

För att denna potential ska bli verklighet krävs det att vi omvärderar vad dataförvaltning kan innebära, inrättar nya institutioner och, med tanke på dynamiken i plattformsekonomin, experimenterar med alternativa former av ägarskap. För att ge ett exempel av många möjliga: de data som genereras genom användning av Google Maps bör användas för att förbättra kollektivtrafiken och andra tjänster snarare än att enbart utnyttjas för privata vinster.

Förvisso kommer somliga att hävda att reglering av plattformsekonomin kommer att förhindra marknadsdrivet värdeskapande. Men de bör då läsa om sin Adam Smith – hans ideal om en ”fri marknad” handlade om en marknad fri från räntor, inte från staten.

Algoritmer och stordata kunde användas för att förbättra offentliga tjänster, arbetsvillkor och hälsa för alla människor. Men dessa tekniker används i dagsläget för att undergräva offentliga tjänster, främja nollavtal, inkräkta på den personliga integriteten och destabilisera världens demokratier – allt för privata vinster.

Innovation präglas inte enbart av sin grad av utveckling – innovativitet har också en riktning. Det hot som artificiell intelligens och andra tekniker för med sig handlar inte om hur snabbt de utvecklas, utan om hur de utformas och för vilka syften. Vår utmaning är att ange en ny riktning. ■

HATSYMBOL. Pepe the frog memen (i rocken) var ursprungligen politiskt neutral men blev så starkt associerad med rasistiska och antisemitiska skämt att vissa grupper räknar den som en hatsymbol. Bilderna som faller ur rocken är mem från pro-Trump forum.

The Left Can't Meme

Internetmem är den digitala ålderns skämt, karikatyrer och politiska pamfletter. De muteras snabbt och sprids ännu snabbare. Men vad för de med sig när de blir politikens budbärare?

OTTO BJÖRKMAN TEXT

× Internetmem finns i många olika former och definieras mer av sitt spridningsmönster och miljö än av sin form. Det kan vara en video, en bild, en text eller ett tema. Då man talar om mem syftar man dock oftast på ett skämt som består av en bild med text på. Bilden och/eller texten ändras sedan alltefter för att bättre klä skämtet eller uttrycka ett nytt budskap, och samma mall återanvänds ofta tusentals gånger då memskaparna strävar efter att hitta nya vinklar på memen. Vissa bilder lever bara några timmar, andra hänger med många år.

De är ofta vardagliga, satiriska eller provocerande. Ibland kommenterar de nyheter-

→ MEM

- Ordet mem skapades ursprungligen som en kulturell motsvarighet till biologins gen. I allmänspråket används internetmem och mem framför allt om en viss sorts skämt och bilder som sprids i sociala medier.
- På engelska talar man om meme, på svenska heter det mem. Ordet böjs ett mem, memet, flera mem, memen och uttalas med långt e-ljud.

Källa: Mediespråk

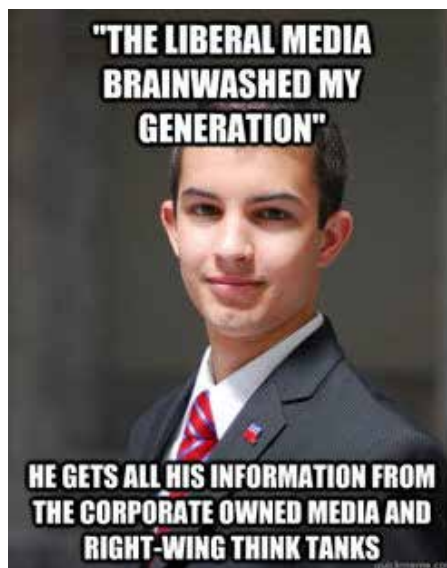
na eller den allmänna diskussionen i den gemenskap de skapas och delas inom, oavsett om det är ett specialiserat forum eller samhället som helhet. Mem refererar ofta till andra mem och går därför inte alltid att förstå utan att vara insatt.

Internetskämt med slagkraft. I grunden är de flesta mem tomma mallar som användarna fyller med budskap. Memet sprids bara om det resonerar med människorna den når. På så

sätt anpassar memen sig till sin miljö med att muteras för att spegla dess användares preferenser och humor. Budskapet som bärs av ett lyckat mem kan berätta mycket om åsikterna inom samhörigheten den sprider sig i.

Mem skapas självständigt av enskilda internetanvändare, men det finns även specialiserade forum där mem skapas och delas. Sådana sidor finns till exempel på Reddit, 4chan och Instagram. I samband med att internetkulturen och de sociala medierna normaliserades övergick mem från att vara en internetnisch till att bli en iögonfallande del av digital kommunikation. Denna övergång medförde att memen ändrade ställning från att enbart reflektera sin miljö till att vara med och skapa den.

Trots att de ofta bara är internetskämt, har mem en allvarlig slagkraft då det kommer till hur snabbt de kan nå massorna. Utöver snabba fnissningar är mem, särskilt då ett skämt lever med länge, ett väldigt effektivt sätt att framföra ett perspektiv eller åsikt till stora människoskargar. Mem kan allvarligt skada ryktet hos personer eller bolag, och i vissa fall fungerar de som sätt att mobilise-

FÖRVRÄNGNING. Bilderna 1 och 2 finns i otaliga variationer med strawman-argument om liberala (1) eller konservativa (2) väljare. Memen utvecklades till att kombinera bilderna för att peka ut paralleller i de två tankegångarna.

ra folkmassor, leda bojkotter eller föra informationskrigsföring.

Första memande presidenten. Det finns mem som handlar om det mesta, och det finns oändligt med mem på alla sidor av det politiska spektrumet. Under det senaste årtiondet har internet och sociala medier fått en central plats inom den politiska kommunikationen. Botnets, riktade annonser och troll har banat vägen för många olika propagandamaskinerier att hitta fram till apparaterna i våra fickor.

På nätet kan sanningen verka som hägring i en öken av desinformation, och att säga något först kan vara viktigare än att säga det rätt. Men vare sig något händer eller inte, existerar eller inte, så kommer det antagligen att göras mem om det. I vissa fall görs det med en klar agenda, men oftast mera för skämtets skull. Mem kan rentav bli frontfigurer för olika rörelser. Pepe the frog-memen (se illustrationen) blev en symbol för rasister i USA men används i dagens läge även som symbol för motståndsrörelsen i Hong Kong. Antagligen kommer några av vår tids mest ikoniska bilder att vara mem.

På många sätt fungerade Donald Trumps valkampanj som en katalysator och testkannin för dynamiken som den nya spelbrädan för med sig. Presidenten har kallats "the first memeing president" av sina egna anhängare till följd av att politiska mem delats i hans namn på sociala medier. Det innebär inte nödvändigtvis att presidenten själv skapar dem. Den okonventionella presidenten har gett upphov till massvis med mem från både högern och vänstern, men är den första presidenten som så aktivt interagerar med memmen

och människorna bakom dem på sättet han gör. På vita husets "Social media summit" i juli fanns det memskapare med på gästlistan.

Det sätt på vilket Trump-kampanjen använde sig av memskapare som resurs var nytt. Genom att uppmana samt dela politiska mem lyckades de uppvigla högerlutande memskapare till att producera riktade flodvågor med mem som kritiserade bland annat Hillary Clinton och CNN. Då memskapare samarbetar på det sättet kan de potentiellt överrösta allt annat och täppa till informationskanalerna.

The left can't meme. Memens spridning på sociala medier innebär också att de lätt hittar sina målgrupper och att informationen ofta kommer från en vän snarare än det anonyma användarnamnet som ursprungligen skapade den. Samtidigt är de idealt foder för "botnets", nätverk av falska profiler med målet att koordinerat bombardera sociala medier med vinklad information. Samma fil kan spridas utan att behöva anpassas enligt profilering av enskilda bots.

Om det hela har mobiliserat den amerikanska högerns memskapare och skapat en mer koordinerad och/eller aggressiv grupp än motsvarigheten bland vänstern är svårt att säga med säkerhet. "The left can't meme" blev dock under den perioden en mem i sig själv inom den gruppen, och även de traditionella amerikanska medierna har noterat att mem blivit en betydande kanal för konservativa ställningstaganden.

Att anhängarna anser att högern har bättre mem kan mycket väl bara vara en reflektion av det faktum att mem typiskt sprids inom bubblor av personer med liknande åsik-

ter och värderingar. Utan tillgång till väldigt stora mängder data om saken går det inte att säga med säkerhet vilken sorts mem som sprids mera.

Det är dock tänkbart att memens natur eller att memgemenskapernas försmak för punchlines kan klä vissa aktörers retorik bättre än andras. Om så är fallet, kunde det leda till en markant fördel då det kommer till att påverka åsiktsbildningen på vissa sociala plattformar.

Oavsett vilken sida av det politiska spektrumet ett mem stöder är det i väldigt få fall ett bra sätt att uttrycka en nyanserad och välargumenterad poäng. Det handlar snarare om ett effektivt sätt att väcka känslor genom att lyfta fram en aspekt av en fråga. Eventuellt passar mem bättre ihop med populistisk skrikretorik än som medium för att föra en egentlig debatt.

Medan mem kunde tänkas engagera en publik som i övriga fall sällan intresserar sig för politik, är det sannolikt att mem som medium fungerar bäst för att sprida sina åsikter bland sina vänner snarare än föra en egentlig diskussion.

På något plan kan mem anses ha samma effekt på sociala medier som tryckpressen i tiden hade på skrift och bild till pappers. De gör det möjligt att med en enda rörelse sprida ett ställningstagande som någon annan formulerat. I grunden ligger en bild med en punchline närmare en propagandapamflett än en inlägg i en politisk debatt.

Det är dock värt att komma ihåg att bara en bråkdel av memmen på internet har politisk anknytning, de flesta skapas och sprids för att dela med sig snabba fnissningar. ■

LOKOMOTIV FÖR EKONOMIN. Spridningen av ny teknik har varit en bärande kraft för många konjunkturförlopp. Järnvägen var en milstolpe, den introducerades 1825.

Svenska ekonomer: Produktivitet negativ i industriländer

Ökningstakten har gått ned under nollstrecket i både Finland och Sverige. Av tolv länder är det bara i Sydkorea och Tyskland som produktiviteten ökat när hänsyn tas till de kreativa näringarna.

HENRIC BORGSTRÖM TEXT

× Produktiviteten har avtagit starkt i flertalet av västvärldens industriländer efter finanskrisen 2007–09. Detta enligt det traditionella måttet BNP per invånare räknat på arbetskraft och kapital per timme. Om vi dessutom lägger till företagandets kreativa sida, bland annat entreprenörskapet, har produktiviteten under 2010-talet utvecklats till att bli negativ i Finland, Sverige, USA, Storbritannien, Frankrike, Schweiz och Nederländerna.

Det är Industrirådet i Sverige, som drivs

av företagens, tjänstemännens och industriarbetarnas organisationer gemensamt, som låtit tre välkända svenska ekonomer utarbeta en djupgående studie. Detta tillsammans med Juhana Vartiainen som sitter i riksdagen för Samlingspartiet i Finland.

Ekonomerna anser att det utvidgade BNP-måttet kallat multifaktorproduktivitet bättre speglar den nya teknikens intåg. Denna beaktar de bidrag modernare teknik, organisation och marknadsanpassning ger.

Ingen debatt. Av diagrammet här intill framgår att perioden efter finanskrisen för tio år sedan (som utlöstes av Lehman Brothers kraschen) varit oerhört svag. Märkligt nog har en debatt om den vikande tillväxten varit tämligen frånvarande i Sverige, skriver ekonomerna, och vill framhålla de långa vågorna i konjunkturen samt spridningen av ny teknologi.

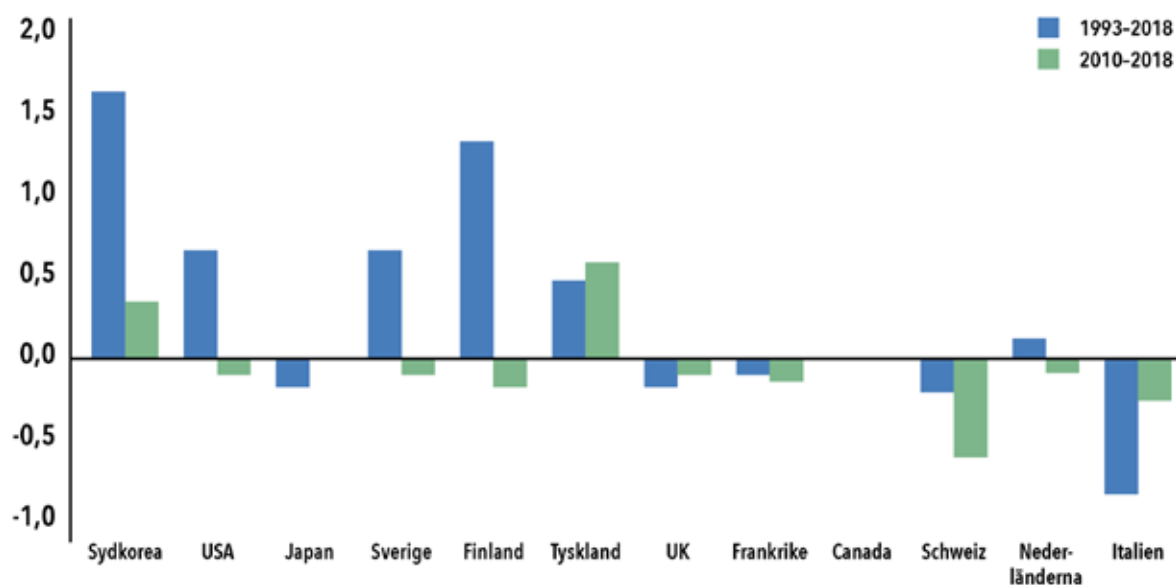
De pekar på att USA sedan 1854 haft 33 cykler och alltså upplevt 33 recessioner, då definitionen på recession är två kvartal i rad med minskad BNP. Den längsta recessionen varade i 65 månader på 1870-talet i USA.

Den längsta högkonjunkturen, Clintonåren 1991–2000, innebar uppgång i 120 månader. Det ser nu ut att slås sedan uppgången startade sommaren 2009. De flesta cykler har varat 4–5 år.

Slående är hur spridningen av ny teknologi varit en bärande kraft för många konjunkturförlopp, men också att mognadsfasen dröjde olika i land efter land. Intressant är introduktionsåren för de viktigaste milstolparna av 830 kartlagda: ångmaskiner 1788, järnväg 1825, telegraf 1835, telefoni 1876, el 1882, person- och lastbilar 1885, flyg 1903, stål/syrgasprocess 1950, mobiltelefoni 1973, PC 1973, magnetröntgen MRI 1977 och internet 1983.

En amerikansk studie visar att hälften av de undersökta länderna tidigare tagit till sig den nya teknologin efter 45 år. För de fyra senaste har det dock bara tagit cirka tio år. Detta kan komma att innebära att skillnaden mellan rika och fattiga länder utjämnas.

Men författarna påpekar också att innovationer inte behöver vara teknologiska. Nya affärsmodeller, metoder för marknadsföring

DE BLÅ HÖGRE STAPLARN GÄLLER SNITTET 1993-2018, DE GULA 2010-18. Det framgår klart att takten var högre om åren fram till 2009 tas med. I åtta av de elva undersökta länderna har det utvidgade måttet, multifaktorproduktiviteten, sjunkit under 2010-talet.

SJUNKANDE PRODUKTIVITET. Staplarna visar årlig procentuell tillväxt för produktivitet som mäter fler variabler än traditionell BNP, här inkluderas de kreativa näringar med teknisk utveckling, ändrad organisation, utbildning med mera, alltså de som höjer produktiviteten för arbetskraft och kapital.

samt begreppet varumärke har också lett till framväxten av högproduktiva företag.

Från herrmode till molntjänster. Ett belysande exempel är hur Italien på 1970-talet revolutionerade herrmodet och skapade högvakastande företag i en i övriga industriländer krisande textil- och konfektionsbransch. Moderiktiga accessoarer och handväskor är en annan bransch. Globaliseringen har minskat handelshinder (fram till nyligen), transaktionskostnader har också minskat vid sidan om ökad snabbhet i information och kommunikation.

En sammanställning visar att före finanskrisen hade USA, Storbritannien och Sverige en stark tillväxt i produktiviteten (per arbetad timme). Åren 2010-14 föll den mest i dessa länder.

Digitalisering har pågått i ett halvsekel och går nu in i en ny era med molntjänster, AI (artificiell intelligens), e-handel, mobilt internet, maskininlärning och IoT (internet of things). Författarna refererar till en studie av konsultbyrå McKinsey som ännu inte hittat påtagbara effekter av dessa i statistiken.

Variation mellan länder och branscher. Djupanalysen av sex olika näringsgrenar visar för de inledningsvis sju nämnda länderna att bilindustrin överraskande visar lägst förädlingsvärde i storlek, med undantag för Tyskland. Störst är detaljhandel, sedan information/kommunikation och elektronik, finan-

siella tjänster, detalj- och partihandel, turism och utilities (el, gas, vatten).

Totalt konstateras att inbromsningen är markant för fem av de sex näringsgrenarna, undantaget är turismen. Författarna anser att det visar att trenderna kan skilja sig markant mellan olika branscher och olika länder. Författarna kritiserar till exempel en OECD-studie om lönespridning där företag buntas ihop på en synnerligen heterogen marknad.

Det är svårt att dra slutsatser om utveckling av produktiviteten om man bara diskuterar makroekonomi och ekonomisk-politiska reformer. Ekonomi grundläggs på mikroplanet.

Perioden 1990-2007 var en period av extremt hög tillväxt av produktiviteten när datoriseringen medförde effektivitetsvinster, nya tjänster och ändrad organisation i näringslivet. Dessa följdes av finanskrisen men också en svacka i väntan på nya teknologivågor.

Robotar ger ännu inte effekt. Frågan är om dagens låga tillväxt blir fortsatt normal. Industrirobotarnas snabba tillväxt efter år 2010 har ännu inte fått så stora effekter på produktiviteten. Den nya teknologin inom digitaliseringen bör först spridas i den allt större tjänstesektorn.

Flera andra ämnen diskuteras i IER-rapporten, till exempel den snabba koncentration som skett under 2000-talet både på marknader och inom industrins tillverkning. Det blir allt färre och större koncerner, konkurrensen kan sättas ur spel. Och det kan vara

så att finansmarknaden varit mer benägen att delta i stora fusioner än att finansiera investeringar ute i företagen, skriver rapportförfattarna.

Se arbetskraften som en rörlig resurs. Nu i slutet av 2010-talet står det klart att decenniet kännetecknas av lägre tillväxt. Och inför framtiden anser de att det blir allt viktigare att betrakta arbetskraften som en internationellt rörlig resurs på samma sätt som man efterfrågar varor och tjänster från andra länder. Politikerna bör överväga att upprätta en verksamhet "Work in Sweden", näringspolitiken bör se till att Sverige blir ett attraktivt land för arbetskraftsinvandring.

Rapportförfattarna räknar inte med att artificiell intelligens kommer att förändra arbetsmarknaden i större utsträckning. På kort sikt kan AI öka efterfrågan på kvalificerad arbetskraft, men potentialen i industrin är begränsad. De klimatsmarta lösningarna behövs främst i Kina och Indien där utsläppen är stora, och där kommer det att finnas en stor marknad för dessa. ■

Fotnot: Hela rapporten "Långsiktiga trender" finns på www.industriradet.se/rapporter Författare är Mario Gozzo, tidigare chefekonom på statliga Business Sweden, Ola Bergström, professor företagsekonomi vid Göteborgs universitet, Anna Breman, chefekonom på Swedbank och nyutnämnd vice riksbankschef samt Juhana Vartiainen, riksdagsledamot (SamI).

Seriehjältar fyller Japan med turister på gott och ont

Tempel, teceremonier och sumobrottni i all ära – men när Japan nu upplever en närmast osannolik turistboom är det inte de traditionella besöksmålen som ökar mest. I stället är det mer obskyra platser som en högstadieskola i en tokyoförort eller anonym järnvägsövergång som lockar framförallt den yngre generationen av turister.

JON THUNQVIST TEXT & FOTO

× Seichi junrei kallas fenomenet på japanska och kan närmast översättas med ”pilgrimsresa till en helig plats”. De heliga platserna i det här fallet är såna som blivit kända tack vare den flodvåg av japanska manga (tecknade serier) och anime (tecknade filmer) som sköljer över världen.

Exempelvis innehåller mästaregissören Hayao Miyazakis tecknade filmer *Borttrollad*, *Ponyo på klippan vid havet* och *Min granne Totoro* flera platser som är tagna ur verkligheten och där unga besökare nu flockas i tusentals för att ta en selfie eller bara uppleva atmosfären från favoritfilmen.

Den gamla kejsarhuvudstaden Kamakura söder om Tokyo må vara mest känd för sin gigantiska Buddhastaty, men att döma av hur turistströmmen går en vanlig helg så är det minst lika många som söker sig till en alldaglig järnvägsövergång precis nere vid stranden. På exakt den platsen står Hanamichi Sakuragi – hjälte i den tecknade serien *Slam Dunk* och blickar ut över havet. Serien har blivit en megahit i Kina och ibland är trängseln här så stor att man faktiskt får köa för att kunna ta den eftertraktade bilden där man står i exakt samma pose som hjälten.

GEISHA. Att hyra en kimono och vara geisha för en dag är mycket populärt, i synnerhet bland kinesiska och koreanska turister.

Fond för coola Japan. Enligt Japan Tourism Agency var det under 2018 närmare 1,5 miljon av de utländska turisterna som besökte något eller några resmål med anknytning till manga eller anime, och ska man tro experterna kommer ”serieturismen” att fortsätta växa.

”För de utländska fansen är det relativt enkelt att hitta information på internet om de platser där historierna utspelar sig. Jag är övertygad om att manga och anime blivit en av de viktigaste anledningarna till att yngre människor vill besöka Japan”, säger Takeshi Okamoto som forskar om turism vid Kindai-universitetet i en intervju med dagstidningen Japan Times.

Betydelsen av serieturismen och framförallt av att Japan får ett rykte om sig som ett ”cool” resmål ska inte underskattas. Även de allvarsamma männen i mörka kostymer som traditionellt hänvisat till bilar och teknik som Japans viktigaste exportvaror har börjat få upp ögonen för de ”mjukare” grenarna av ekonomin.

Den japanska regeringen anslog 2013 motsvarande 500 miljoner euro att användas under 20 år i en särskild ”Cool Japan Fund”. Bland fondens projekt kan nämnas att man i år gått in med 30 miljoner euro i en satsning på att sprida anime på den nordamerikanska marknaden.

ANOR. Japan har ett mångtusenårigt kulturarv att visa upp.

DRAGNINGSKRAFT. Mytiska, sägensomspunna platser lockar, liksom det alldeles vardagliga.

MÅLET ÄR SATT HÖGT. År 2030 ska det komma 60 miljoner turister – nästan en fördubbling jämfört med årets notering.

→ JAPAN, INKOMMANDE TURISTER

- 1990: 3,2 milj
- 2000: 4,7 milj
- 2010: 8,6 milj
- 2015: 19,7 milj
- 2016: 24,0 milj
- 2017: 28,7 milj
- 2018: 31,2 milj
- 2020: 40 milj (prognos)
- 2030: 60 milj (prognos)

Källa: Japan National Tourism Organization (JNTO)

Träng dig inte före i kön. Den japanska regeringen har satt upp ambitiösa mål om att locka 40 miljoner turister år 2020 – då Tokyo arrangerar sommarolympiaden – och 60 miljoner turister år 2030. För en nation som bokstavligt talat hållit sig på sin kant i alla år är detta förstås en enorm utmaning. Inte så att turister saknats i Japan, men då har det handlat om inhemska turister som förstår både språk och sedvänjor. Som vet att man aldrig tränger sig i en kö, att man tar av sig skorna när man går inomhus och att man använder särskilda tofflor när man går på toa. Alltså sånt som utlänningar inte vet.

Varje månad kommer en dryg miljon kineser till Japan, alltså 30 000 kineser varje dag, året runt. I ekonomiska termer är det enorma summor som turisterna tillför den japanska ekonomin.

Från att i alla år ha legat på ett minus vi-

sar den japanska turistnäringen numera på plus, rent nationalekonomiskt. Det vill säga den summa som inkommande turister tillför den japanska ekonomin är större än den summa japanerna själva gör av med när de reser utomlands.

Så långt är allt gott och väl, men på sina håll börjar man nu märka en viss turisttrötthet, också bland de annars så artiga japanerna.

I Kyoto som är en av de stora turistmagneterna går det knappt att ta sig fram i trängseln runt de viktigaste sevärdheterna som det Gyllene Templet och Filosofens väg.

Geisha för en dag. I stadsdelen Gion där många av tehusen ligger och de berömda geishorna har sina arbetsplatser, och i många fall även bostäder, har de styrande satt upp skyltar som visar att man inte får kasta fimpär, äta mat på gatan eller vidröra geishorna

där de trippar fram i sina eleganta kimonos och utsökta håruppsättningar.

Det går ett sus genom folkmassan så fort en geisha visar sig, och kameraslutarna går loss likt en stegrande trumvirvel.

Nöjer man sig inte med att ta kort på geishorna kan man själv testa att vara geisha för en dag. Konceptet har blivit oerhört populärt i Kyoto. För motsvarande 30 euro får man låna en kimono, blir sminkad, får håret uppsatt och sen är det bara att ge sig ut på stan och ge sig hän.

”Det känns väldigt annorlunda”, säger Wang Min från Shanghai, men det är roligt och alla är så vänliga och artiga, skyndar hon sig att tillägga.

Trots att det inte är tillåtet enligt lag har det börjat dyka upp skyltar med “No foreigners” här och var i Kyoto. Mellan skål och vägg medger en del restaurangägare att de

”

Jag är övertygad om att *manga* och *anime* blivit en av de viktigaste anledningarna till att yngre människor vill besöka Japan.”

SERIETURISM. Manga och anime har fått ett eget museum i Kyoto.

SYNLIG HJÄLTE. I Japan är det alldeles i sin ordning att det står en seriehjalte på det lokala bytorget. Turisterna älskar det.

har som regel att neka utlänningar bord. De uteblivna intäkterna uppvägs av att personalen slipper prata engelska eller dividera om notan.

”Utlänningarna är stökiga, högljudda och stör våra japanska gäster”, säger en restaurangägare.

En motion om att kyotobor ska ha företräde på lokalbussarna har fått ett starkt stöd bland de boende, men chansen att den ska röstas igenom i kommunfullmäktige får anses som liten då den negativa uppmärksamheten sannolikt skulle bli långt större än besväret att det är trångt på bussarna.

Lagändring tillåter kasinon. Vad gäller boende pågår en debatt om hur delningstjänster som Airbnb påverkar boendemiljön för de bofasta. En del menar att korttidsuthyrning

skapar otrygghet i ett bostadsområde då det hela tiden kommer och går nya människor. Andra menar att det snedvrider konkurrensen då det inte ställs samma krav på privatpersoner som på hotell vad gäller säkerhet och tillgänglighet.

En som dock välkomnar utlänningarnas intåg, inte bara Airbnb utan även Uber, Lyft, We Work med flera, är Yoshiharu Hoshino, vd för resejätten Hoshino Resorts. Han tror att en ökad konkurrens på sikt också kommer att gynna de japanska reseföretagen som länge verkat på en isolerad, icke-konkurrensutsatt marknad.

”Det finns de som är rädda för Airbnb och liknande tjänster, men jag ser det som chans att kräva fler avregleringar. Det skulle alla tjäna på. Vår verksamhet är omgärdad av en mängd regler som varken gynnar oss el-

ler våra gäster. Med en friare marknad skulle vi bli mer konkurrenskraftiga”, säger Hoshino och pekar på kasinon som det kanske tydligaste exemplet.

Kasinospel har varit förbjudet i Japan fram till nu, men en lagändring har öppnat vägen för så kallade ”integrerade resorts” – alltså en kombination av hotell och kasino liknande det som finns i Las Vegas och Macau.

I vad som kan beskrivas som ”en enes död, den andres bröd” kan man konstatera att oron i världen påverkat våra resmönster de senaste åren. Isolerade önationer som Japan och Island anses som ”säkra” och har vuxit på bekostnad av Turkiet, Egypten, Sydostasien och de västeuropeiska storstäderna där risken för terrordåd anses vara större. ■

Från management-konsult till kulturstrateg

Halva framgångsfaktorn i ett företags förändringsarbete är gruppens eller medarbetarnas motivation att göra förändringen. Det menar Bita Yazdani, managementkonsulten som sadlade om till kulturstrateg.

JENNIE KROOK TEXT

× Bita Yazdani titulerar sig som en global kulturstrateg och inspirationsföreläsare inom storytelling, kultur och framtidens ledarskap. Kulturstrategi är ett område som hon själv tagit fram, där hon integrerar organisationsutveckling med den senaste vetenskapen inom hjärnforskning, biologi och ledarskap.

”Uppdragen i min tidigare rådgivarroll gick ofta ut på att komma till rätta med processer och strategier i företag och metoden är ofta rationell och datadriven. Men jag blev mer och mer medveten om att de analyser och idéer som verkat rationella inte alltid implementerades och förändringar som vi föreslog kändes tunga och jobbiga, när motivationen kom emellan vision och verklighet”, säger Bita Yazdani.

För att kunna jobba på ett annat sätt med organisationsutveckling kände hon att hon behövde mer kunskap, och började fortbilda sig inom biologi, historia, psykologi, filosofi och antropologi. Under sin som tid kulturstrateg och kommunikationsrådgivare i USA jobbade Bita med Simon Sinek och organisationer såsom Starbucks, NBC och Ernst & Young. I dag möter Bita ledare på svenska företag som H&M och Swedbank för att diskutera framtidens kultur.

Motivationen avgör. Hon menar i dag att halva framgångsfaktorn i ett förändringsarbete är

→ BITA YAZDANIS FEM FRÅGOR ATT FUNDERA PÅ FÖR DIG SOM ÄR CHEF, GRUPPLEDARE ELLER ELDSJÄL

- Vilken aspekt i din kultur och ledarförmågor behöver stärkas för att nå era mål och vision?
- Förstår du vad som motiverar människan? Om inte, läs på om vårt autonomibehov och self-determination theory.
- Känner du dina medarbetare?
- Tycker du om dina medarbetare?
- Skulle du vilja bli ledd av dig själv? Det vill säga skulle du vilja ha dig själv som ledare?

gruppens eller medarbetarnas motivation att göra förändringen. Och att motivationen även påverkas av hur man kom fram till svaret. ”Jag ville lösa den mänskliga faktorn i beslutsfattandet. Så mycket av vår potential sitter och samlar damm för att beslutsfattare och medarbetare inte känner sig motiverade. De flesta människor vill känna att de kan påverka sina beslut. Jag vill stötta den resan i stället för att komma med svaret. Det spelar ingen roll hur mycket data du tar fram om inte människan är motiverad”, säger hon.

Den svåra konsten att leda sig själv. Ett sätt att göra detta kan enligt Bita vara att arbeta med självledarskap. Självledarskap brukar beskrivas som en utvecklad känsla av vem man är, vad man kan göra och en kunskap om vart man är på väg, och vad man använder för kommunikation, känslor och beteenden för att komma dit.

”Medvetenheten kring självledarskap har ökat de senaste åren”, säger Bita Yazdani. Hon berättar att det finns undersökningar som visar att så mycket som 85 procent av de som arbetar i dag inte känner sig fullt en-

KULTURSTRATEG. Bita Yazdani säger att halva framgångsfaktorn i ett förändringsarbete är gruppens eller medarbetarnas motivation att göra förändringen.

gagerade, samtidigt som sjuksiffror och psykisk ohälsa ökar.

”Näringslivet och organisationer har börjat smaka på ordet självledarskap. I stället för att klaga på sin situation kan det ge medarbetaren en styrka och kraft att känna både glädje, självbestämmande och ansvar för sin situation. Detta bottenar i en djup filosofi om människans rätt att utforma sitt liv. Vi mår som bäst när vi är självförfattande i våra beslut och våra egna liv”, avslutar Bita Yazdani. ■

LYXVARA. De områden där kakao odlas i dag väntas under kommande år bli varmare, torrare och mindre lämpade för kakaoodling. Risken är att priset på kakao stiger så högt att choklad inte längre är en produkt som vem som helst kan konsumera.

Var ska framtidens delikatesser odlas?

Forskare utvecklar nya klimattåligare arter av kaffe, kakao, vindruvor och avokado.

LEIF BERGSTRÖM TEXT

× Om varmare temperaturer, stigande havsnivåer och tidigare okända väderfenomen inte är nog för att skapa global enighet om behovet av en handlingsplan, kanske insikten om klimatförändringens hot mot flera av våra mest åtrådda matvaror och drycker kan skapa opinion och hindra politisk förklamation? Forskare gör redan vad de kan för att förhindra en kris vid middagsbordet.

Produktionen av kaffe, vin, kakao, mandel, nötter och avokado har redan drabbats av klimatförändringens effekter. Avokadons DNA kartlades slutligen i början av hösten, och forskare hoppas att genom att jämföra olika arters DNA kunna utveckla en hårdiga-

re frukt för morgondagens klimat.

”Det är radgrödor som vete och majs som föder oss. Men mycket av det som gör livet värt att leva kommer från träd. Tänk om vi hade en värld utan choklad, kaffe eller vin”, sade professor Pat Brown vid University of California i Davis till New York Times.

Många av dessa träd behöver en kylig vinter för att producera de bästa frukterna nästa sommar. I Kaliforniens San Joaquin Valley har de lägsta vintertemperaturerna höjts fyra gånger snabbare än sommarens varmaste temperaturer. Vintern 2014–15 hade dalen hälften så många kyliga timmar som träden behöver. Skörden av pistaschnötter blev den sämsta på 20 år, körsbärsskörden föll 63 procent. Förre vintern drabbades odlare i stället av en historisk köldknäpp som dödade valnötsträd.

Medan forskare kan se resultaten av experiment med grönsaker och spannmål under en säsong är problemet med våra delikatesser

från träd att de tar åtminstone flera år, ofta betydligt längre, att växa för att bära frukt.

Chokladpriset chockhöjs? National Oceanic and Atmospheric Administration publicerade 2016 en rapport som varnade för risken för choklad. ”Choklad växer bäst på platser där den snabbt smälter i handen. Under kommande årtionden kommer dessa områden att bli varmare, torrare och mindre lämpade för kakaoodling.” Rapporten pekade också på att områden som visat sig särskilt lämpade också för en rad andra grödor väntas krympa. De kommer knappast att omedelbart bli utrotade, men priset kan bli på tok för högt för gemene man.

I Kalifornien förvärras situationen av den numera kroniska torkan, inte bara för de allt mer frekventa skogsbränderna. Nästan 99 procent av USA:s mandlar kommer från Kalifornien. Men en enda mandel kräver 4 li-

TÖRSTIG MANDEL. Odlingen av en enda mandel kräver fyra liter vatten.

ter vatten. Ett kilo avokado kräver 600 liter vatten medan ett kilo tomater kan odlas med 75 liter vatten.

Områden som odlar kaffe av den prisade varianten Arabica-bönor börjar bli alltför varma för att producera bönor av den kvalitet konsumenterna vill smaka. Costa Rica har odlat kaffe i 200 år, men många odlare har redan ersatt kaffeplantager med apelsinträd. Dels ger de bättre vinst, dels klarar de det torrare klimatet bättre.

Vinregioner i norr. I vissa fall skapar klimatförändringen i stället nya möjligheter. Vingårdar har startats i områden ingen sansad odlare skulle ha prövat för bara några årtionden sedan. Nu kommer mer eller mindre prisade viner från England – och till och med Skandinavien och Kanada.

Men i de kända vinområdena i Frankrike, Tyskland och Kalifornien har odlare tvingats börja experimentera med andra druvor som kan klara det nya klimatet bättre. På norra halvklotet anläggs vingårdar längre norrut, på södra halvklotet söker odlare sig längre söderut än tidigare. Nu odlas också vin på allt högre höjder, där nattetemperaturen är lägre än nere i dalarna. I de traditionella vindistrikten i Europa har odlare länge eftertraktat sluttningar mot söder, där sol och värme låtit druvorna mogna bäst. Nu anläggs odlingar också mot norr.

I Bordeaux tillåts odlare bara använda druvarter som godkänts av appellationsmyndigheten. Regionen är känd för Cabernet Sauvignon, men myndigheten har nu godkänt sju andra druvor för experiment för att se om de bättre klarar klimatförändringen.

Ny smak på avokado och magrare vete. Liksom med experimenten med andra avokadoarter väcker detta oroliga frågor bland kännare om hur framtidens produkter kommer att smaka. Och aktivister oroar sig för risker med nya genmodifierade produkter. En del forskare hoppas att detta motstånd kan mildras om bara roten modifieras att tåla varmare temperaturer och torrare miljö och de kända och älskade delikatesserna bara transplanteras på nya rötter.

En ny FN-rapport från augusti varnade också att en uppvärmning av jorden på bara en halv grad, vilket anses troligt de närmaste 30–50 åren skulle skapa en "hög risk" för livsmedelstillgång, skogsbränder och vattenbrist. En temperaturökning av en grad, troligt om 50 år, skulle göra riskerna "mycket höga".

Med alla problem en höjd halt av koldioxid medför har forskare länge trott att den har en positiv effekt: att stimulera grödor att växa mer och alltså göra jorden lite grönnare. Men rapporten fann också att mer koldioxid ger vete 6–13 procent mindre protein, och också minskar innehållet av zink och järn. ■

Tekniska Föreningen i Finland

Banvaktsgatan 2 A,
00520 Helsingfors
tfn: 040 585 2586
e-post: kansli@tfif.fi

DIFF – Ingenjörerna i Finland

Banvaktsgatan 2 A,
00520 Helsingfors
tfn: 040 585 0972
e-post: kansli@diff.fi

21.11 Innovation kopplat till grönt guld: Vad nytt i forskning och produktutveckling inom industri som förädlar trä?, Tekniskas Salar

26.11 TFIF valmöte, Tekniskas Salar

26.11 DIFF valmöte, Tekniskas Salar, Klubbsalen

28.11 Besök på Mall of Tripla, Böle

29.11 DIAS-gilletts månadsmöte, Tekniskas Salar

30.11 Chalmersspexet Bob: Marie Antoinette, Gymnasiet Lärkan, Helsingfors

3.12 Företagsbesök till Prevox, Nykarleby

4.12 10:ans bord, Tekniskas Salar

13.12 DIAS-gilletts jullunch, Tekniskas Salar

14.12 Traditionell jullunch, Tekniskas Salar

18.12 10:ans bord, Tekniskas Salar

8.1 10:ans bord, Tekniskas Salar

22.1 10:ans bord, Tekniskas Salar

31.1 DIAS-gilletts månadsmöte, Tekniskas Salar

5.2 10:ans bord, Tekniskas Salar

5.2 Peter Vesterbacka om innovationer, Tekniskas Salar

10.2 Behövs det en logaritmisk tidsskala för att komma fram till fusionsenergi?, Tekniskas Salar

19.2 10:ans bord, Tekniskas Salar

28.2 DIAS-gilletts månadsmöte, Tekniskas Salar

4.3 10:ans bord, Tekniskas Salar

18.3 10:ans bord, Tekniskas Salar

27.3 DIAS-gilletts månadsmöte, Tekniskas Salar

1.4 10:ans bord, Tekniskas Salar

15.4 10:ans bord, Tekniskas Salar

24.4 DIAS-gilletts månadsmöte, Tekniskas Salar

6.5 10:ans bord, Tekniskas Salar

20.5 10:ans bord, Tekniskas Salar

3.6 10:ans bord, Tekniskas Salar

Se även tfif.fi eller www.diff.fi

Ekonomföreningen Niord r.f.

Banvaktsgatan 2, 00520 Helsingfors
Cati Lilja, 0400 138 258

27.11 Valmöte

28.11 Aktuellt inför bokslutstider i Helsingfors

28.11 Bokslutsdag i Vasa

3.12 LinkedIn i jobbsökning och rekrytering – tips och trix

3.12 Boktips på Schildts & Söderströms

16.12 MM:s julkonserter i Tempelplassens kyrka

19.12 MM:s julkonsert i Munkshöjdens kyrka

8.1 Utställning: Resorna ledde till mig själv

28.1 FORK, Chapter 1: The End

Se även Niordbladet och www.niord.fi

Ekonomiekandidatföreningen r.f.

Kontaktperson: Anders Nordlund, 040 194 9492,
e-post: a.nordlund@gmail.com

Baraviföreningen rf

Kontaktperson: Torvald Lindberg,
tfn: 045 101 5414,
e-post: torvald.lindberg@kolumbus.fi

EU-missnöjets geografi är nu kartlagt

Var fjärde EU-medborgare röstade på ett populistparti i nationella val åren 2013–2018. Missnöjespartierna har en massa olika drivkrafter, men motståndet mot EU-integrering förenar dem.

JOHAN SVENLIN TEXT

× Vad har väl romarna nånsin gjort för oss? Agitatoren Reg från Judéens folkfront, spelad av John Cleese, ställer sin fråga retoriskt och blir mer och mer irriterad när han får det ena svaret efter det andra. Akvedukter, vägar, sanitet, mediciner, konstbevattning, utbildning, allmänna bad, lag och ordning ... Ok, förutom de där sakerna som ni räknat upp, vad har vi egentligen fått av romarna?

Scenen från Monty Pythons film *Life of Brian* från 1979 har använts i många versioner i den utdragna Brexit-debatten. Efter Boris Johnsons motgång sista oktober har ett klipp där han står i talarstolen, dubbad med Regs röst, fått viral spridning. Brexit-anhängarna och det fiktiva Judéens folkfront har en slående lik argumentationsteknik.

”Flera av de regioner i Storbritannien som röstade för Brexit, däribland Cornwall och Wales, har genom åren fått rikligt med stöd från EU:s strukturfonder. Det kan förstås ses som ett misslyckande att EU inte lyckats informera invånarna om sin kohessionspolitik, men man kan också fråga sig hur stort EU-motståndet hade varit om de inte fått dessa stöd”, säger Lewis Dijkstra, ekonomisk och politisk analytiker på EU-kommissionen.

Fakta från 63 000 valdistrikt. EU:s kohessionspolitik, eller sammanhållningspolitik, går ut på att unionens mindre utvecklade regioner på sikt ska komma i kapp de mer utvecklade regionerna. Det sker främst genom investeringar, som delfinansieras av EU:s strukturfonder. Traditionellt har det handlat om att bygga upp infrastruktur, men på senare tid har satsningarna allt mer styrts till att dels stimulera innovationer, dels höja utbildningsnivån och sysselsättningen i mindre bemedlade regioner.

Populistpartierna har gjort sitt bästa för

DELAT EUROPA. I Grekland, Ungern, Italien och Storbritannien fick EU-kritiska partier över hälften av rösterna, medan de baltiska länderna, Cypern, Malta, Rumänien, Spanien och Kroatien inte smittats av EU-skepticismen.

att mörka eller förminska de regionala satsningarna och i stället lyft fram EU:s problem och tillkortakommanden.

”Under början av 2000-talet var det mindre än tio procent av EU-medborgarna som motsatte sig en närmare integration inom EU, men på några år fördubblades andelen. När vi undersökte resultaten i de senaste nationella valen visade det sig att var fjärde väljare röstade på ett parti som är motståndare till EU-integration”, säger Dijkstra.

Det har gjorts en rad ytliga analyser där det hittas samband mellan EU-missnöje lågt BNP, men det är långt ifrån hela sanningen. I forskningsrapporten *The Geography of Discontent* presenterar Dijkstra och hans forskarteam resultaten av en omfattande undersökning, där de analyserat data från 63 000 valdistrikt i de 28 EU-länderna.

Brister i projekthantering. Resultatet ger en komplicerad bild med några röda trådar. Regioner som är positiva till EU präglas av ekonomisk tillväxt, hög utbildningsnivå, högt valdeltagande och att det finns invå-

nare från andra EU-länder i regionen.

”I undersökningen syns också en EU-positiv trend och vikan se att på det stora hela att områden som fått EU-satsningar också har en positiv bild av EU-medlemskapet.”

Missnöjet mot EU är vanligt i regioner som har högre BNP än EU-snittet, en industri som är under avveckling och en låg andel av 20–30-åringar.

”Att områden med högre BNP röstar på EU-kritiska partier kan bero på att deras ekonomiska utveckling är på väg neråt, men de har fortfarande en självbild som framgångsrika och tycker sig inte behöva EU för att klara sig.”

I regioner där både EU-satsningar och missnöje är som störst finns också de största bristerna i den offentliga administrationen.

”Det här är något av elefanten i rummet. För att en region ska beviljas EU-stöd borde det finnas ett minimikrav på myndigheternas förmåga att hantera projekten och anslagen. Tyvärr är det ofta så att de regioner som är i störst behov av hjälp från EU saknar en lämplig regional administration”, säger Lewis Dijkstra. ■

Kai Nordlund är professor i beräkningsmaterialfysik vid Helsingfors universitet.

Hur långt kan man miniaturisera elektronik?

FORSKNING

Ännu för några år sedan blev datorer alltid dubbelt snabbare vartannat år. Denna trend gällde fram till 2005 tack vare en relativt enkel fysikalisk princip, som sade att en transistors hastighet blir snabbare då den blir mindre. Utvecklingen har sedan dess stannat av på grund av problem med upphettning, vilket jag skrev om tidigare i år i kolumnen om transistorbasteffekt (se Forum 3/2019). Men intresset för att minska på kretsarna finns fortfarande, och de blir fortfarande mindre, men nu med mer komplicerade strukturer som minskar på upphettningsproblemen. Helt vanliga transistorer i massproduktion tillverkas redan med ledande strukturer med diametrar kring 10 nanometer (en miljarddels meter), som kan jämföras med en enskild atoms diameter på 0,15 nm. Hur långt neråt från denna 10 nm kan man ännu komma?

Löser de magiska kolnanorören problemet? I laboratorier har man redan i över ett tiotal års tid tillverkat enskilda transistorer där den ledande delen är ett kolnanorör som har diameter kring 1 nm. Varför är dessa inte nu redan i massproduktion? Orsaken är att det vanliga sättet att tillverka kolnanorörstransistorer är helt slumpmässig: man lägger nanorör på ytan där det råkar, och sedan lägger man efteråt metallkontakter på någon av dem manuellt. Detta fås alltså att fungera, men det är klart att metoden inte kan användas för att tillverka miljarder transistorer. Problemet är att kolnanorörens tillverkningsprocess är helt annorlunda än den för kiselbaserade transistorer, och att kombinera dem så att nanorören skulle tillverkas på exakt rätt ställe på transistorerna är mycket svårt. Man har kunnat få nanorör att växa från en transistordel till en annan, men då växer det i allmänhet flera rör lite okontrollerbart, så man når inte nyttan av att ha ett enda rör. Om det inte sker något stort genombrott, verkar det som om kolnanorören nog inte löser problemet.

Grafen då? Det andra "magiska" kolnanomaterialet är enskilda atomlager i ett vackert bikupeformat, grafen. Dessa lager, med tjocklek på bara 0,3 nm, har fördelen att man kan tillverka dem också på kiselbaserade material genom att hetta upp kiselkarbid. Denna utgångspunkt är mer lovande, och transistorer baserade på idén har demonstrerats redan för ett tiotal år sedan. Då man kan starta från kisel är chanserna att tillverka ett stort antal transistorer med homogena egenskaper bättre än för kolnanorören. Men försiktig bör man vara, för ett enda atomlager är skört, och andra steg i processen kan lätt förstöra dem.

Kiselkvantpunkter? En annan möjlighet är att använda mycket små agglomerat av kisel inom ett isolerande material, kisel-dioxid, för att spara en enda elektron i taget. De kan vara så små som 2 nm i diameter, och ha denna minimala storlek i alla tre dimensioner, i motsats till nanorör och grafen som har den minsta storleken i en eller två dimensioner. Vi har varit med i ett EU-projekt där sådana punkter tillverkats med en kombination av processering av kisel med små acceleratorer och en kemisk dekompositionsreaktion. Projektet visade att de faktiskt kan framställas, men processkontrollen har tillsvidare inte varit tillräckligt bra: emellanåt kom det två punkter i stället för en, och emellanåt var punkten på fel plats.

Enskilda atomer? Den slutliga teoretiska gränsen för miniaturiseringen av elektronik är att använda en enskild atom, med en diameter på bara 0,15 nm, som den funktionella delen. Frågan är hur en enda atom kan ha en funktionalitet? Det kan de faktiskt ha i vissa fall. Till exempel en enskild kväveatom bredvid en tom atomplats i diamant har en ensam elektron, vars magnetiska moment kan hållas stabilt så länge att den kan, åtminstone i princip, användas som en kvantmekaniskt operationell bit, en qubit. Principen har demonstrerats i labb, och fungerar faktiskt om atomen har råkat få just rätt plats och avstånd till omgivningen.

I alla de nämnda teknikerna är alltså reproducerbarheten och hållbarheten hos strukturerna ett problem. Men detta har initialt varit läget med alla nya tekniker som introducerats i elektronik, och alltid har de lösts så länge inte någon fysikalisk grundprincip förhindrar det. Av de tekniker som jag beskrev är vägen mycket lång speciellt till att massproducera enskilda atomer som alltid är på rätt plats. Men det finns inget principiellt hinder för varför det inte kunde göras, och teknologin på atomnivå har avancerat enormt under de gångna årtiondena.

Jag förutspår alltså att man faktiskt någon dag kommer att lyckas göra massproducerade funktionella kretsar baserade på enskilda atomer. Dock krävs det fortfarande andra strukturer för att skriva in och ut informationen från dem, och dessa måste bestå av lite mer än bara andra enskilda atomer. Att miniaturisera hela den funktionella transistorn till bara en atom är nog inte möjligt, men min personliga gissning är att man någon dag, om tiotals år, kan få till stånd transistorer vars dimensioner är av ordningen 1 nm. Då det är fråga om tredimensionella strukturer kunde man alltså komma ner en faktor 1000 från dagens elektronik i packningstäthet. ■

"Det är därför jag skriver: för att det är det roligaste jag vet. Böckerna är en biprodukt."

Författaren **Karin Erlandsson** i boken *Alla orden i mig* (2019).

Vi leker mitt i undergången

"SNART ÄR ALLT SLUT. ALLT RASAR SAMMAN, DET ÄR INTE LÅNG TID KVAR, NI HAR GÅTT FÖR LÅNGT OCH NU RÄMNAR MARKEN UNDER ERA FÖTTER, DET BLIR TOTALT KAOS OM NI INTE LÄGGER AV OMEDELBART"

ROMAN

× Så lyder skylten han bär, den skäggiga mannen med skidglasögonen, han som är ett av tre orakel stationerade i Köpenhamn den här hösten, den som är den allra sista. Men det är inte han som är viktig, inte honom som allt hänger på. För egentligen är det bara en formalitet att de är här, de tre oraklen, de där uppe vill kunna säga att de gav människorna en chans, även om det inte spelar någon roll. Människorna lyssnar ändå inte.

Stark samtidsdystopi. Hanna Rut Carlssons debutroman *Den sista hösten i Legoland* – En tragedi är en otroligt stark samtidsdystopi. Hon lämnar inte mycket osagt, det man behöver veta om romanen står på dess pärm: det är en skildring av den sista hösten i Köpenhamn och det är en tragedi.

Carlsson är utbildad miljövetare vid Köpenhamns universitet och inspirationen till romanen har kommit dels från hennes arbete med miljöfrågor, dels av "en känsla av lekfullhet på gränsen till oansvarighet i den nordiska välfärden". Båda dessa aspekter genomsyrar romanen och bildar tillsammans med Carlssons prosa en dyster och ångestframkallande helhet som samtidigt är läsarvänlig och stundvis rentav humoristisk.

Små djur på planetens yta. Oraklet Amir, som inte är den skäggiga med skylten, är ny och kämpar med att vara inhytt i en människokropp med allt vad det innebär, kämpar med att nå människorna, få dem att förstå budskapet. Men ju närmare han kommer människorna, desto svårare blir

det, för nu rycker de sociala trådarna i honom också, också han styrs av banden till de andra, fast han inte är som de (men är han inte det?).

De är små djur på planetens yta, människorna. De namngivna är Katja, som bor i ett kollektiv med Amir och vill bli lesbisk; Alice, nyexaminerad litteraturvetare som bara vill ha tillbaka sitt ex; Malik, arkitekt som med sitt drömbygge kommer att vara en del av undergången; och Maliks dotter Joanna, ångestfylld klimatmedveten tioåring, den enda som lyssnar.

De namngivna är också: renhållningsarbetarna Halima och Ubah, som dagligen tvättar bort Amirs klotter, Amirs budskap; och skinnskallarna Malte, Konrad och Mads, som dricker kaffe från Ecuador (man måste ju få unna sig själv lite) och äter vegetariskt (man måste ju tänka på miljön).

I Legoland är ingenting farligt. Mitt i undergången söker dessa små djur efter mening. De dansar intill kanten, vid havets rand, med sina oändligt sårbara kroppar, tänker inte på faran; "för i deras Legoland är ingenting farligt på riktigt". De är så ofattbart små, egentligen, dessa små djur, obetydliga. Och ändå.

De söker efter mening och de ser bara framåt, bygger bara uppåt, framåt, uppåt. Dessa små djur behöver inte kämpa för att hålla döden på avstånd längre, de har gjort det enkelt att hålla sig vid liv. Så de leker, och de söker efter mening, alltmedan katastrofen nalkas.

En roman att upplösas i. Jag läser och recenserar ofta böcker jag har svårt att lägga ifrån mig. Det är helt enkelt så jag föredrar att läsa: att sluka böckerna, att utan tvivel och förbehåll gå in i romanvärlden, försvinna in i den i några timmar. Ändå var denna läsupplevelse speciell. Det är sällan jag så totalt slukas av en bok att jag känner mig ge mig själv till den, bli en del av den, upplösas i den.

Det är säkert ingen överraskning att jag inte är litteraturvetare, att jag inte har de tekniska orden för att beskriva litteratur, inte kan förklara hur eller varför en roman skapar det fina, det som genljuder i en. Men *Den sista hösten i Legoland* ekar inom mig, speglar min ångest, min glädje, min smärta. Jag är ett litet djur på planetens yta; så jag leker, och jag söker efter mening. Alltmedan marken rämnar under mina fötter. ■

LENI SUNDMAN

"Det stretade och drog i honom och allt han inte sa kom farligt nära en lögn, men det var ändå lättare att låta bli. För att få henne att förstå skulle han vara tvungen att förstöra något av värmen i köket, riva ner den behagliga kokongen runt omkring dem, och det var oändligt mycket lättare att bara fortsätta leka."

Sista hösten i Legoland – En tragedi av Hanna Rut Carlsson

"Hur förstummande vacker planeten än är, så skulle den inte kännas som mitt hem om det inte vore för medmänniskorna. För vi är ju inte bara oberäkneliga och farliga, vi är förmögna till kärlek, vänskap och empati." (Westö)

7+7. Brev i en orolig tid av Kjell Westö och Juha Itkonen

"Fem år av studier för detta. Jag har ont överallt.

Påminn mig igen om varför vi inte längre har arbetsbord? För att Dream Hackers vill framhäva vår informella stämning och göra arbetsflödet mera organiskt.

... Dvs spara pengar." Skiten av Ulla Donner

→ SISTA HÖSTEN I LEGOLAND – EN TRAGEDI

- HANNA RUT CARLSSON
- NORSTEDTS
- 300 SIDOR

→ 7+7, BREV I EN OROLIG TID

- KJELL WESTÖ & JUHA ITKONEN
- FÖRLAGET M
- 301 SIDOR

→ SKITEN

- ULLA DONNER
- SCHILDTS & SÖDERSTRÖM
- 103 SIDOR

Ärligt bastusnack i brevform

BREVVÄXLING

× En bok i brevformat är inget nytt koncept, men känns ändå fräscht i dessa tider när diskussioner ofta förs utan egentlig dialog. Må vara att Westö och Itkonen är rörande överens om det mesta och debatt egentligen inte uppstår. Kanske det är det som framstår som nytt, att inte ens söka polemik.

Kjell Westö behöver knappast någon presentation, men Juha Itkonen kan eventuellt behöva en. Itkonens debutroman *Myöhempien aikojen pyhiä* blev nominerad till Finlandiapriset, såsom också hans senare roman *Kohti*. Han är också skribent för bland annat *Apu*. Jag förstår hur förlaget har tänkt genom att välja Itkonen och Westö, Itkonen är lite av en yngre Westö i form av en mycket lovande författare som ännu inte till skillnad från Westö har vunnit Finlandiapriset.

Under ett år skriver Itkonen och Westö brev åt varandra, det blir sammanlagt 14 brev, sju plus sju. Undertiteln är brev i en orolig tid. Här blandas känslor, minnen och anekdoter från författarnas egna liv med samhällsliga aktualiteter. Det är Metoo-rörelsen, kulturell appropriering, Trump och klimatför-

ändringen. Av den senaste blir det nästan lite för mycket av det goda, ibland känns som att författarna försöker övertyga en förmodat till stor del redan övertygad publik om att klimatförändringen är ett faktum.

Ett stort tema är skrivprocessen, hur uppslukande den är och oron för mottagandet. Speciellt Westö är kritisk till hur våra få dagstidningar kan ha förödande konsekvenser för författare om en recensent skriver negativt. Vi ser glimtar från bokmässor och prisceremonier där det anses vara skillnad på författare som säljer och de som inte gör det. Det är inte nödvändigtvis de bästsäljande författarna som reser runt på turnéer som hyllas i författarkollegiet.

Mest intressant blir det när författarna blir personliga och öppnar upp tankar kring sitt eget åldrande, sin maskulinitet och sina roller som makar och fäder. Medan breven skrivs är Itkonen inne i en intensiv och terapeutisk skrivprocess som resulterar i *Ihmettä kaikki*. Där tar Itkonen upp händelser från sitt eget liv: att acceptera att fostret i hustruns livmoder aldrig kommer att födas och att se

sina barn födas alldeles för tidigt.

Båda är tvåspråkiga, om än Westö är avsevärt mera flytande än Itkonen, vars brev har översatts från finska. Ett tvåspråkigt grepp skulle måhända ha varit fräscht. Westös språk är vackert som alltid, men Itkonen kanske är mera bekväm med brevformatet då han hellre än Westö skriver kolumner. Att läsa boken är ändå lite som att vara en fluga på väggen när män snackar i bastun, förutom att männen som diskuterar kanske är lite mera intellektuella än genomsnittet. ■

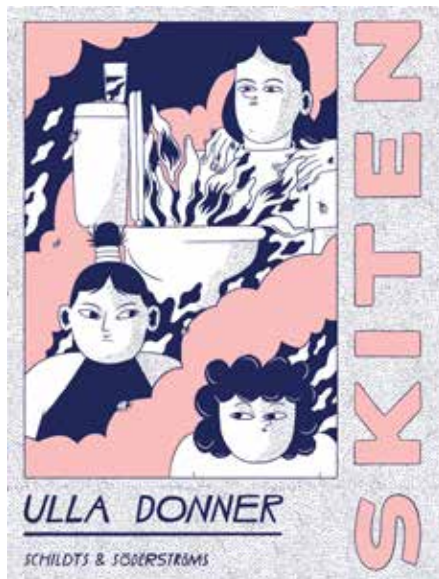
MARINA NYGÅRD

Skiten i arbetslivet

SERIEROMAN

× Skiten är en serieroman som sammanfattar många intressanta fenomen i vår samtid. Ulla Donner har gjort sig till ett av de riktigt stora namnen inom serietecknandets konst i Svenskfinland. Hennes teckningar är detaljrika och stilen ligger helt rätt i tiden.

I en serieroman ligger utmaningen i att få berättat så mycket som möjligt och i rätt ordning, och det lyckas Donner med. I Skiten jobbar ett gäng kollegor på företaget som kännetecknar det mesta som man karikerat föreställer sig i en urban kreativ miljö. Klimatförändringen ska stoppas genom en ny produkt som lanseras i en kaotiskt företagsmiljö, där den olämpliga chefen mitt under lanseringen råkar avslöja att hela personalen kommer att sparkas genast när jobbet är gjort. Själva produkten är vansinnig, men det

märker ingen på grund av alla häftiga superlativ. Som en bieffekt av produktlanseringen sprider sig ohyra, förmodat en metafor för kapitalismens baksida och vinstmaximering.

Om du någonsin har försökt lansera en produkt som du inte tror på, eller insett att du arbetar på ett företag vars värderingar du inte delar, då väcker boken igenkänning hos dig. Om du däremot är en person som aldrig har blivit tagen på rumpan på jobbet samtidigt som du inte har behövt jobba gratis för erfarenhetens skull, då ger Skiten dig en förståelse för den värld som väntar de som nu är på väg ut i arbetslivet. Även om jag läste hela skiten (pun intended) rätt så snabbt så inser jag i efterhand att mina tankar återvänder till stoffet i serieromanen och får mig att småle. ■

MARINA NYGÅRD

Marina Nygård är grundare av Facebookgruppen Fyrkista – jämställd ekonomi i Svenskfinland.

Italien, det vackra landet

KONJUNKTUR

Italien är kulturens vagga i Europa och samtidigt det mörka molnet på den europeiska himlen med en statsskuld som får Finlands skuld att blekna. Landet har en utflyttning av rang, samtidigt som det föds allt färre barn. Om vi tar i beaktande att italienarna har en förkärlek för populism och är Europas tredje största ekonomi står det klart att vi kan oroa oss om vart Italien är på väg.

Jag har länge varit fascinerad av Italien och har varit både turist och invånare i landet. Jag bodde i Italien under La crisi. Det var 2008 och varje dag pratades det i nyheterna om "spread", och vanliga italienare hade absurt nog hyfsat bra koll på hur dyrt det var för italienska staten att låna pengar och var medvetna om att en stor misstro mot den italienska ekonomin rådde, samtidigt som man gärna skyllde allt på tyskarna. Merkel var synonym för tyskt maktmissbruk.

Jag noterade att när det år 2005 fanns fem bensinstationer på motorvägen där jag rörde mig, fanns det år 2008 bara två. Butiker och restauranger gick i konkurs. Min japanska 33-åriga kollega, gift med en italienare, talade längtansfullt om bebisar, men suckade samtidigt att det är omöjligt: de har inte råd och ingen av dem har fast anställning. En annan kollega betalade mer i dagvårdsavgift än hon fick i lön för sitt heltidsjobb. En bekant fick en Louis Vuitton väska som lön: det var billigare för arbetsgivaren att ge en gåva i stället för lön som skulle beskattas och dessutom var hon inte ens officiellt anställd. Hon var 38 år gammal och arbetsgivaren hade svurit på att aldrig anställa kvinnor i fertil ålder. På en bar i de sydligare delarna av landet presenterades jag för en person i 25-årsåldern som hade flyttat bort för att få jobb. När jag frågade mera berättade han som om det var det mest naturliga i världen att han flyttat till Milano för att jobba som drogförsäljare.

"Jag börjar granska mina egna minnen mera kritiskt. Det var lätt att blunda för oegentligheter, svartjobb var ju mera regel än undantag."

Svartjobb i tomatodlingen. Med skräckblandad förtjusning iakttog jag samhället som jag betraktade som mitt hem. Jag ingick i ett sammanhang i en av de regioner som är allra fattigast i landet, där man respekterade militären som en upprätthållare av ordning och en rättvis arbetsgivare, om än döden var ständigt närvarande. Statistiken var tydlig: det var främst unga sydtalianare i familjebildande ålder som dog i tjänst. Strukturerna syntes tydligt

under julen: då sammanstrålade de unga vid den lokala baren: drogförsäljarna, de arbetslösa, de som flyttat utomlands, de som studerade på universitetet i Bologna och via Skype de som tjänstgjorde i Afghanistan. Vissa romantiserade Mussolini, visst var han en galning, men nog fungerade ju allt bättre under hans tid. Mycket romantiserade jag själv också. Jag åt söndagslunch hemma hos en relativt förmögen och strävsam företagarfamilj som odlade tomat.

Sju år senare läser jag en artikel i Helsingin Sanomats månadsbilaga om tomatodling i samma trakter, hur företagarna tvingar invandrare att arbeta under slavliknande förhållande och jag börjar granska mina egna minnen mera kritiskt. Det var lätt att blunda för oegentligheter, svartjobb var ju mera regel än undantag.

När jag några år senare reser tillbaka till Italien är det som turist. Jag väljer ut små hotell på landsbygden, jag söker det genuina. Det är lugnt, alltför lugnt. Hotellen ekar tomma och ägarna har tid att tala med mig. De talar om hur det bara går neråt, allt blir dyrare hela tiden, skatterna stiger och turisterna och italienarna spenderar inte tillräckligt. Till politikerna sätter de ingen tilltro, förutom kanske till uppstickarna, de där som pratar klarspråk och lovar förändring, snabbt. De är nöjda med Salvini, han väcker hopp. Några veckor senare är nästa regeringskris ett faktum, men italienarna kämpar vidare. Förutom de som packar sina väskor och styr stegen norrut. För barnens skull. ■

Elli Flén får ont i magen av dåliga talare och jobbar som seniorkonsult på pr-byrån Westander.

Förbjudet att träna?

SISTA ORDET

Skulle du delta i en idrottstävling – valfria – utan att träna? Skulle ett sjukhus låta en kirurg operera, utan att kirurgen först övat med skalpellen? Är det nödvändigt att en skådespelare repeterar?

Klart att det är viktigt att träna, öva och repetera i dessa situationer. Men på förvånansvärt många arbetsplatser är det helt okej att skicka iväg en medarbetare till en tv-studio eller framför en levande publik utan medieträning. Ansvarslöst och dumt, tycker jag.

Dumt för att organisationen kan missa en gyllene chans att framföra viktiga budskap och påverka. Ansvarslöst för att en dåligt förberedd och otränad talesperson riskerar vara en vandrande katastrof för organisationens varumärke. Dessutom inte minst ansvarslöst gentemot den enskilda medarbetaren: Det är helt enkelt svårt att stå framför en mikrofon. För en ovan kan en intervju vara en otroligt stressande och nervös situation. Hånet på sociala medier, i kommentarsfält och i kafferummet kan vara skoningslöst om du misslyckas.

Det är lite märkligt att vissa förväntar sig att ledare eller beslutsfattare borde vara naturbegåvningar då det gäller intervjuer eller att tala inför publik. Förvånansvärt ofta är det journalister som uttrycker att det är något suspekt med medieträning. Journalister bedriver ett

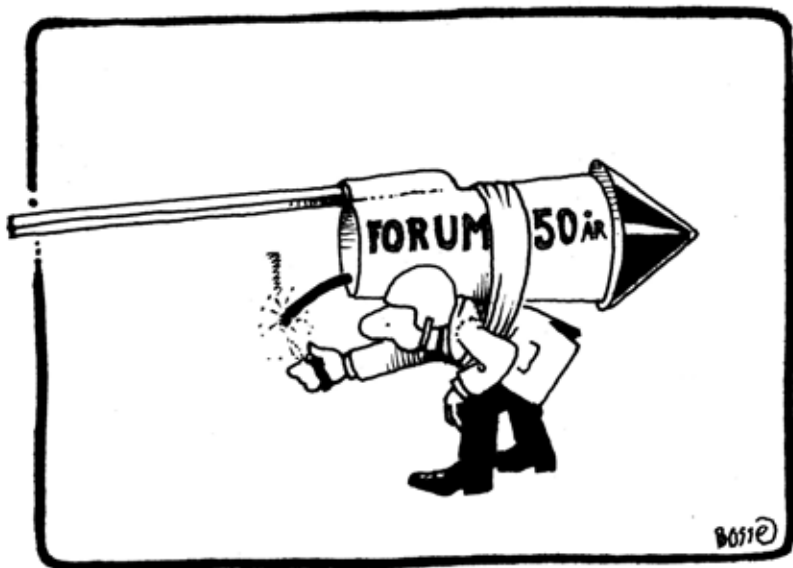
arbete som är helt avgörande för demokratin. Granskningen sätter ett tryck på organisationer och beslutsfattare att ta samhällsansvar och agera etiskt. Granskningen blir ändå inte bättre av att en enskild chef eller otränad talesperson misslyckas och gör bort sig i sitt försök att förklara organisationens agerande.

När jag möter uppdragsgivare som hamnat i klistret är mitt råd konsekvent att kommunikationen ska präglas av ansvarstagande och öppenhet. Det här betyder att du är tillgänglig för mediernas frågor, talar sanning, lägger alla kort på bordet, tar ansvar om du har gjort fel och redovisar konkreta åtgärder för att komma till rätta med brister och misstag.

Det är heller inte ett svaghetstecken att erkänna att man haft fel, att svara "jag vet inte" eller visa känslor. Att vara mänsklig är en tillgång i en intervjusituation och det vet kunniga medietränare. En vältränad talesperson är inte mindre äkta.

Bra medieträning och tydliga budskap ger alla som lyssnar bättre information. Det tjänar både journalistiken och hela samhällsdebatten på. Då vi som lyssnare och tv-tittare begriper vad myndigheter, företag och beslutsfattare säger, får vi nyttig information och fler perspektiv. Är du expert eller ledare och förväntas uttala dig offentligt i din organisations namn: kräv att få träna. ■

BOSSE

In memoriam

*Snapsvisesnickaren, vissångaren, författaren, illustratören och arkitekten **Bosse Österberg** (1942–2019) tecknade i 50 års tid för Forum, och otaliga läsare har under åren dragit på smilbanden åt hans kvicka ordlekar samt tokroliga bilder.*

FINSVE

FINSK-SVENSKA HANDELSKAMMAREN
SUOMALAIS-RUOTSALAINEN KAUPPAKAMARI

INBJUDAN TILL SEMINARIUM OM KREATIVA NÄRINGAR 11.12.2019 I ÅBO

Kreativitet – en väg till framgång

Bengt Kristensson Ugglå,
professor, Åbo Akademi

Johanna Stenback,
producent, Moomin Characters

Linus Almqvist,
kommunikationsdirektör,
Ramboll Sverige

Susanna Rahkamo,
vice ordf. i Finlands
Olympiska Kommitté

Upplevelser och storytelling är en grund i många företags varumärkesbygge, vilket i sin tur kräver ett kreativt tänkande som ständigt behöver upprätthållas och utvecklas. Hur kan företag få inspiration från de kreativa näringarna och implementera

den i sin egen verksamhet? Hur kan skapandet inspirera och leda till en starkare affärsverksamhet? Dessa frågeställningar diskuteras på Finsk-svenska handelskammarens seminarium i Åbo den 11 december 2019.

Anmäl dig nu!

Tid: Onsdag 11.12.2019 kl. 12.00–16.00. Lunchservering kl. 12.00. Seminariet inleds kl. 13.00.

Plats: Auditorium Armfelt, Arken, Åbo Akademi, Fabriksgatan 2, Åbo.

Anmälan: Senast 4.12.2019 på www.finsve.com/kreativ

Övrigt: Språk svenska & engelska. Ingen deltagaravgift.

Busstidtabellerna finns på www.finsve.com/kreativ

**GRATIS BUSSTRANSPORT
FRÅN HELSINGFORS,
NÄRPES OCH KRISTINESTAD**

Med understöd av:

**Svenska
kulturfonden**

Anmäl dig på www.finsve.com/kreativ